

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Proudhonův odkaz: relevance myšlenek v dnešním světě

Bakalářská práce

Autor: Eliška Kulhánková

Studijní program: B0114A100001 Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání, Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eliška Kulhánková
Studium:	F20BP0350
Studijní program:	B0114A100001 Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Proudhonův odkaz: relevance myšlenek v dnešním světě
Název bakalářské práce AJ:	Proudhon's Legacy: The Relevance of Ideas in Today's World

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat filozofickým odkazem francouzského myslitele Pierra-Josepha Proudhona. Nejprve stručně představí jeho formativní životní momenty a zasadí jej do historického kontextu. Následně bude prezentovat hlavní Proudhonovy myšlenky s důrazem na koncepty vzájemné pomoci, sociální spravedlnosti a ekonomické organizace. Cílem bakalářské práce je pomocí dotazníkového šetření zkoumat relevantnost těchto Proudhonových myšlenek mezi vysokoškolskými studenty dnešní společnosti.

1. PROUDHON, Pierre-Joseph. Co je to vlastnictví?, aneb, Hledání principů práva a vlády. Přeložil Helena BEGUVINOVÁ. Praha: Academia, 2022. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-3341-3.
2. CROWDER, George. Classical anarchism: the political thought of Godwin, Proudhon, Bakunin, and Kropotkin. Oxford: Clarendon Press, 1991.
3. SCHMIDT, Michael a Lucien VAN DER WALT. Black flame: The revolutionary class politics of anarchism and syndicalism. AK Press, 2009.
4. WOODCOCK, George. Pierre-Joseph Proudhon: a biography. 2. vydání. Canada: Black Rose Books. ISBN 0-921689-09-8.
5. TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. Anarchismus: svoboda proti moci. Praha: Vyšehrad, 2006
6. HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 4. Čeněk Aleš, 2010. ISBN 978-80-7380-137-3.
7. PROUDHON, Pierre-Joseph. Théorie de la propriété. Online. 1. Chicoutimi: L'Harmattan Inc Montréal (Qc), 2002. ISBN 2-7384-5525-5. Dostupné z: <https://cras31.info/IMG/pdf/pierre-josephproudhon-thoriedelaprop.pdf> . [cit. 2024-02-08].
8. PROUDHON, Pierre-Joseph. Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère (Extraits). Online. 1. Chicoutimi: L'Harmattan Inc Montréal (Qc), 2002. Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Proudhon/systeme_contr_eco/systeme_contr_eco.pdf . [cit. 2024-02-08].
9. PROUDHON, Pierre-Joseph. De la justice dans la Révolution et dans l'Église. Online. 1. Paris: Librairie de Garnier frères, 1858. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/De_la_justice_dans_la_R%C3%A9volution_et_dans_l%E2%80%99%C3%89glise/ . [cit. 2024-02-08].

Zadávající pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 15.6.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce Mgr. et Mgr. Michala Rigela, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat zejména Mgr. et Mgr. Michalu Rigelovi Ph.D. za vedení této bakalářské práce, jeho odborné rady a komentáře, velkou trpělivost, vstřícnost a čas, který mi věnoval. Dále mé poděkování patří jmenovitě Dagmar Magincové a Čestmíru Pelikánovi za jejich cenné rady, tipy na zdroje a poskytnutí kapitol z rukopisu dosud nevydané knihy Proměny anarchismu. V neposlední řadě bych ráda vyjádřila velké díky všem respondentům dotazníkového šetření a celé mé rodině, která mě po dobu studia i psaní bakalářské práce vždy podporovala.

Anotace

KULHÁNKOVÁ, Eliška. *Proudhonův odkaz: relevance myšlenek v dnešním světě*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2024, 62 s., Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se věnuje analýze hlavních myšlenek Pierra-Josepha Proudhona, významného francouzského filozofa 19. století a jednoho ze zakladatelů anarchistického hnutí. Cílem práce bylo představit hlavní Proudhonovy koncepce, prozkoumat jejich historický a ideologický kontext a ověřit jejich relevanci v současnosti prostřednictvím dotazníkového šetření mezi vysokoškolskými studenty. Práce se skládá z pěti kapitol. První kapitola se zaměřuje na Proudhonovu osobnost a jeho umístění v ideologiích anarchismu a socialismu. Druhá kapitola rozebírá klíčové koncepty vlastnictví, mutualismu, federalismu nebo dialektiky protikladů. Třetí kapitola mapuje rozporuplné přijetí Proudhonova díla a jeho vliv na další myslitele, včetně konfliktu s Karlem Marxem a čtvrtá kapitola ukazuje aplikovatelnost Proudhonových myšlenek na současné problémy. Pátá kapitola prezentuje výsledky kvantitativního výzkumu, který potvrzuje, že některé Proudhonovy myšlenky jsou pro současnou generaci stále relevantní. Práce dochází k závěru, že Proudhon má stále co nabídnout i dnešnímu čtenáři a zdůrazňuje význam další popularizace jeho díla v českém jazykovém prostředí.

Klíčová slova: Pierre-Joseph Proudhon, anarchismus, vlastnictví, mutualismus, spravedlnost

Annotation

KULHÁNKOVÁ, Eliška. *Proudhon's Legacy: The Relevance of Ideas in Today's World*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2024, 62 pp. Bachelor thesis.

This bachelor's thesis analyses the main ideas of Pierre-Joseph Proudhon, a prominent 19th century French philosopher and one of the founders of the anarchist movement. The aim of the thesis was to introduce Proudhon's main concepts, to explore their historical and ideological context and to test their relevance in the present day through a questionnaire survey among university students. The thesis consists of five chapters. The first chapter focuses on Proudhon's personality and his positioning within the ideologies of anarchism and socialism. The second chapter discusses the key concepts of property, mutualism, federalism or the dialectic of opposites. The third chapter traces the contradictory reception of Proudhon's work and his influence on other thinkers, including his conflict with Karl Marx, and the fourth chapter shows the applicability of Proudhon's ideas to contemporary issues. The fifth chapter presents the results of quantitative research that confirms that some of Proudhon's ideas are still relevant to the current generation. The thesis concludes that Proudhon still has something to offer to today's readers and emphasizes the importance of further popularizing his work in the Czech language environment.

Keywords: Pierre-Joseph Proudhon, anarchism, property, mutualism, justice

Obsah

Úvod	9
1. Teoretické vymezení	12
1.1. Pierre-Joseph Proudhon	12
1.1.1. Historický kontext.....	12
1.1.2. Zdroje inspirace	15
1.1.3. Nejvýznamnější myšlenky a díla	17
1.2. Anarchismus	21
1.2.1. Anarchismus jako pojem.....	21
1.2.2. Charakteristické znaky anarchismu	21
1.2.3. Individualistický anarchismus a jeho představitelé	22
1.2.4. Kolektivistický anarchismus a jeho představitelé.....	23
1.2.5. Stručný historický vývoj anarchismu.....	23
1.3. Socialismus	25
1.3.1. Socialismus jako pojem	25
1.3.2. Charakteristické znaky socialismu.....	25
1.3.3. Hlavní představitelé socialismu	26
1.3.4. Stručný historický vývoj socialismu.....	27
2. Proudhonovy originální myšlenky.....	29
2.1. Charakteristika Proudhonova díla.....	30
2.2. Dialektika světa.....	31
2.3. Vlastnictví.....	33
2.4. Mutualismus.....	35
2.5. Anarchismus	37
2.6. Federalismus	38
2.7. Proudhonův postoj k ženám.....	39
3. Přijetí myšlenek Pierra-Josepha Proudhona.....	42

3.1. Přijetí současníky	42
3.2. Přijetí ve 21. století	44
4. Aplikace Proudhonových myšlenek na současné výzvy	45
5. Výzkum relevance Proudhonových myšlenek.....	48
5.1. Hypotézy a cíle výzkumu.....	48
5.2. Metodologie	49
5.2.1. Dotazník	49
5.3. Interpretace výsledků	50
5.4. Limity výzkumu.....	51
5.5. Závěry a zhodnocení výzkumu	52
Závěr.....	54
Bibliografie.....	56
Příloha – dotazník.....	i

Úvod

„Vlastnictví je krádež!“ je bez pochyby nejslavnějším výrokem francouzského myslitele Pierra-Josepha Proudhona, díky němuž se nesmazatelně zapsal do dějin politické filozofie. Ačkoli tento kontroverzní citát může rezonovat v povědomí širšího publika i z řad ne odborné veřejnosti, Proudhon jako autor není v českém prostředí zatím příliš známý. Donedávna nebyl k dispozici ani žádný český překlad jeho originálního díla, a tak jsme se o jeho konceptech mohli dočíst téměř výhradně jen z několika málo odborných článků či souhrnných anarchistických publikací. Právě příležitost prozkoumat myšlenky ne tak probádaného autora byla jednou z motivací pro výběr tématu této bakalářské práce. V roce 2022 bylo vydáno v českém překladu Heleny Beguivinové Proudhonovo průlomové dílo *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, které se stalo klíčovým zdrojem pro realizaci této práce.

Pierre-Joseph Proudhon byl osobností francouzské filozofie 19. století, což nám již napovídá o možném vlivu bouřlivých politických změn v zemi na jeho tvorbu. Právě důsledky francouzské revoluce roku 1789 a vzrůstající nespokojenost nejpočetnější socioekonomické třídy byly zásadními pro vývoj Proudhonových politicko-filozofických teorií. Co se týče zasazení do ideologického spektra, Proudhon je řazen jak mezi anarchisty, tak mezi socialisty. Byl dokonce prvním, kdo sám sebe prohlásil za anarchistu, a smazal tak negativní konotace, které do té doby kolem tohoto pojmu panovaly.

Jeho tvorba ale ani zdaleka nezasahuje jen do politické filozofie, ba naopak byl Pierre-Joseph Proudhon myslitelem s poměrně širokým záběrem i do oblasti ekonomie nebo etiky. Klíčovou myšlenkou napříč celým Proudhonovým dílem je idea spravedlnosti, která podmiňuje legitimitu společenského a politického uspořádání i individuálních činů. Spravedlnost je neoddělitelně spojena s rovností, která se stává zároveň předpokladem i cílem spravedlivého uspořádání světa.

První kapitola této práce představí osobu Pierra-Josepha Proudhona a ideologie anarchismu a socialismu, které jsou s ním spjaty. Kapitola stručně přiblíží Proudhonovo dílo jako celek, zasadí ho do historického kontextu a prozkoumá jeho inspirační zdroje. Také se zaměří na charakteristiky obou ideologií, hlavní představitele jednotlivých proudů a jejich vývoj. Porozumění teoretickému kontextu čtenářům usnadní pochopení Proudhonových originálních konceptů a vysvětlí jeho spory s jinými mysliteli.

Druhá kapitola se zaměřuje na představení Proudhonových nejdůležitějších myšlenek. Nejprve popíše obecnou charakteristiku a styl jeho textů, následně čtenáře seznámí s jeho vnímáním dialektiky, postojem k vlastnictví, konceptem ekonomického mutualismu, osvětlí jeho důvody pro anarchistické smýšlení a federativní uspořádání společnosti, a nakonec zmíní jeho často odsuzovaný postoj k ženám.

Následující kapitola nastíní rozporuplné přijetí Proudhonových myšlenek mezi jeho současníky a krátce nahlédne na jejich uznání mezi dnešními autory. Zastaví se u nejzásadnějších kritiků a pokračovatelů, jako byli Karl Marx a Michail Bakunin, a nabídne tak širší kontext pro zasazení Proudhonova díla.

Čtvrtá kapitola navrhne možnou aplikaci vybraných Proudhonových idejí do současného světa. Ukáže tak, že jeho myšlenky mohou být relevantní a podnětné i pro dnešní svět a uvede několik příkladů jejich možné realizace například v ekologii, politice, ekonomii či bankovníctví.

Závěrečná pátá kapitola je věnována výzkumu relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona. Kvantitativní výzkum byl proveden pomocí dotazníkového šetření s cílem zkoumat vnímání Proudhonových myšlenek mezi současnými vysokoškolskými studenty v České republice. Motivací k výzkumu byl fakt, že Proudhonovo dílo je v češtině jen málo dostupné, a tak by zjištění, že mladá generace vnímá Proudhonovy myšlenky jako stále relevantní, mohlo vést ke snahám o rozšíření překladů jeho obsáhlého díla. Nástrojem sběru dat pro tento výzkum byl zvolen online dotazník aplikace Survio. Dotazník byl opakovaně sdílen ve veřejné skupině *Studentské dotazníky* na sociální síti Facebook. Vzorek respondentů tak vychází z dostupného výběru uživatelů této sociální sítě. Pátá kapitola kromě interpretace zjištěných dat podrobněji představí výzkumné otázky a cíle šetření, rozvede použitou metodologii i její možné limity.

Jak už je zmíněno výše, v českém jazykovém prostředí není Proudhonovo dílo příliš rozšířené. Základním zdrojem pro tvorbu této práce byla kniha *Co je to vlastnictví?* v českém překladu Heleny Beguivinové. Kromě této knihy byly česky psanými zdroji hlavně odborné články o Proudhonově filozofii (*Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona* od Čestmíra Pelikána) a souhrnné publikace o anarchismu, které obsahují mimo jiné kapitoly o Pierre-Josephu Proudhonovi (*Anarchismus: svoboda proti moci* od Václava Tomka a Ondřeje Slačálka). Velmi přínosným byl poskytnutý rukopis několika kapitol k připravované knize *Proměny anarchismu*, která je souborem výňatků

z nejdůležitějších anarchistických textů, včetně těch Proudhonových. Neméně podstatným zdrojem pro tvorbu práce byl životopis *Pierre-Joseph Proudhon: a biography* od George Woodcocka, který rámuje Proudhonovo dílo do životního kontextu tohoto myslitele. Zásadní literaturou pro vypracování této práce byly rovněž Proudhonovy originální texty, ze kterých bylo čerpáno skrze jejich digitalizované verze dostupné v digitální knihovně *Gallica* od Francouzské národní knihovny. Několik digitalizovaných děl je dostupných též v digitální knihovně *Les classiques des sciences sociales*, zřizované pod Québeckou univerzitou v Chicoutimi. Veřejně přístupné digitalizované knihy značně usnadnily práci s Proudhonovými originálními texty, které by ve fyzické podobě byly v Česku poměrně těžko sehnatelné.

Záměrem této bakalářské práce je v první řadě představit nejzásadnější aspekty díla Pierra-Josepha Proudhona, dané koncepty čtenáři stručně představit, srozumitelně vysvětlit, zasadit je do dobového kontextu a následně aplikovat na vybrané situace reality dnešního světa. Sekundárním cílem je pak výzkum vnímání těchto Proudhonových myšlenek mezi vysokoškolskými studenty pomocí dotazníkového šetření. Je Pierre-Joseph Proudhon autorem, který má stále co říct současné generaci i přesto, že jsou jeho teorie bezmála dvě stě let staré? Nebo je naopak autorem už dávno překonaným a nemá dnešnímu čtenáři co nabídnout? Měli bychom se snažit o popularizaci jeho díla a české překlady, aby se stal v našem prostředí známějším a čtenějším? Na tyto a další otázky bude bakalářská práce hledat odpovědi skrze teoretickou a praktickou část v následujících pěti kapitolách.

1. Teoretické vymezení

První kapitola čtenáře seznámí s osobou Pierra-Josepha Proudhona a rovněž s ideologiemi anarchismu a socialismu, které jsou s tímto filozofem neodmyslitelně spjaty. Kapitola má za cíl stručně představit Proudhonovo obsáhlé dílo, zasadit ho do dobového kontextu a podívat se na zdroje jeho inspirace. V případě obou ideologií tato kapitola prezentuje jejich podstatné charakteristiky, vyjmenuje hlavní představitele jednotlivých proudů a nastíní jejich vývoj. Správné terminologické porozumění čtenáři usnadní pochopení Proudhonových originálních konceptů a osvětlí důvody rozporu s některými jinými mysliteli.

1.1. Pierre-Joseph Proudhon

Anarchista i socialista, kontroverzní osobnost francouzské filozofie 19. století, politicko-ekonomický reformátor i bojovník za rovnost a svobodu. Tím vším byl Pierre-Joseph Proudhon, jehož osobu a dílo blíže představí tato podkapitola.

1.1.1. Historický kontext

Pierre-Joseph Proudhon žil v letech 1809–1865. Tyto roky nám napovídají, že jeho život i smýšlení pravděpodobně ovlivnily bouřlivé události tehdejší francouzské politiky vycházející z nespokojenosti lidu s vládnoucími silami ve státě. Čestmír Pelikán, historik a překladatel, který se systematicky zabývá anarchismem, v úvodu svého článku píše, že Francie 19. století byla přímo laboratoří zrodu nových politických stran a hnutí vyplývajících z rozporuplných důsledků revoluce 1789.¹

První klíčovou událostí, která markantně ovlivnila Proudhonovu tvorbu, byla výše zmíněná revoluce roku 1789. Ačkoli vypukla už dvacet let před Proudhonovým narozením, její důsledky přímo ovlivnily dílo tohoto myslitele. Politická revoluce pro něj obecně znamenala naději lidu na lepší svobodnější život a vnímal ji jako prostředek k dosažení tohoto cíle. Vysoká očekávání ale záhy vystřídalo zklamání z nenaplněných ideálů brutální revoluce. Ačkoli důsledky revoluce vedly ke změně absolutní monarchie na konstituční, později dokonce na republiku, výměna vedoucích sil ve státě neznamena změnu struktury vládnoucí vrstvy. Životní úroveň lidu se prakticky nijak nezměnila, zásadní problémy přetrvávaly. Revoluce ve státním zřízení tedy nepřinesla očekávané výsledky, nesmírně

---

¹ PELIKÁN, Čestmír. Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona. *Filosofický časopis*. 2022, roč. 70, č. 2, s. 303. DOI: 10.46854/fc.2022.2r.303

vysokým obětí navzdory. „Podle jeho názoru revoluce sice vede k vystřídání politických špiček, neplní však očekávání revolucionářů na změnu hospodářských a politických poměrů, jakkoli se změnila monarchie v centralistickou republiku,“ píše Václav Tomek, historik, který se celý život zabýval anarchismem, a Ondřej Slačálek, současný politolog a levicový anarchista, ve své společné publikaci.²

Dalším významným převratem francouzské historie byla červencová revoluce 1830, která vedla ke svržení krále Karla X., ale paradoxně znovu k monarchii pod vládou Ludvíka Filipa Orleánského, jenž se zároveň stal posledním francouzským králem. Proudhon této revoluci ale nevěnoval přílišnou pozornost, tehdy spíše než politiku řešil sociální a náboženské otázky. George Woodcock, kanadský anarchistický myslitel a spisovatel politických životopisů, dodává, že ačkoli Proudhon nepopíral nutnost červencové revoluce, ba dokonce si idealizoval hladovějící dělníky bojující na barikádách, pohlížel cynicky na občany Besançonu³, kteří, dosud rojalističtí, jako by se najednou stali republikány. Dále konstatuje, že v té době byl Proudhonův radikální vliv spíše společenský než politický a že nemáme důkazy o jeho přímé účasti v této revoluci.⁴

Druhým zásadním politickým zvratem, který citelně zasáhl do Proudhonova života i filozofie, byla revoluce v únoru 1848, díky níž nastalo ve Francii období druhé republiky v čele s Ludvíkem Napoleonem Bonapartem. Události této revoluce pak Proudhon analyzoval v díle *Confessions d'un révolutionnaire (Vyznání revolucionáře)*⁵. Tomek a Slačálek uvádí, že po převratu 1848 Proudhon začal pracovat v novinách *Représentant du Peuple (Představitel lidu)*, kde měl možnost prosazovat své představy o ekonomicko-sociální revoluci vedené většinou obyvatelstva na rozdíl od revoluce zaměřené pouze na politickou změnu ve státě.⁶ K tomu Woodcock cituje Proudhona: „Sociální reforma nemůže nikdy vzejít z politické reformy; naopak politická reforma musí vyplýnout ze sociální.“⁷

---

² TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 89.

³ Besançon je Proudhonovo rodné město; leží na východě Francie v pohorí Jura blízko hranic se Švýcarskem.

⁴ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*. Montreal: Black Rose Books, 1987, s. 12–13.

⁵ Názvy děl, která zatím nemají oficiální český ekvivalent, nebo jejichž názvy jsou v různých zdrojích překládány odlišně, jsou pro účely této práce přeloženy autorkou s pomocí překladáče DeepL. Totéž platí pro dosud do češtiny nepřekládané citace z Proudhonových originálních textů.

⁶ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 89.

⁷ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*, s. 122.

Trochu paradoxně vůči svým veřejně deklarovaným názorům v témže roce kandidoval a byl zvolen do Národního shromáždění (francouzského parlamentu). Své zvolení později komentoval slovy: „Když přemýšlím o všem, co jsem za deset let publikoval o roli státu ve společnosti, o podřízenosti moci a vládní neschopnosti revoluce, svádí mě to myslet si, že mé zvolení bylo následkem nepochopení ze strany lidu.“⁸ Jeho nejvýznačnějším aktem v parlamentu v rámci Ústavodárného shromáždění bylo hlasování proti ústavě navržené Ludvíkem Bonapartem (ústava byla ale přijata v poměru 739:30 hlasů). V týdeníku *Le Moniteur* pak svou volbu vysvětlil takto: „Hlasoval jsem proti ústavě, protože to byla ústava ... Jsem přesvědčen, že ústava, jejímž prvním aktem je vytvoření prezidentství s jeho výsadami, ambicemi, jeho provinilými nadějemi, bude pro svobodu spíše nebezpečím než zárukou.“⁹ Ani přímá zkušenost s pozicí poslance nezměnila Proudhonovy protistátní názory. Ba naopak si potvrdil svá dosavadní přesvědčení o fungování vládnoucích orgánů a kritizoval jejich propastnou izolaci od většinové společnosti: „Pohlcen svou legislativní prací, ztratil jsem vzhled do současných událostí...člověk musí žít v izolaci jménem Národní shromáždění, aby si uvědomil, že muži, kteří o stavu své země a státu vědí nejméně, jsou téměř vždy ti, kteří ji reprezentují.“¹⁰ Svou kariéru poslance si Proudhon tedy příliš neužíval a působnost v politice poměrně kriticky hodnotil slovy jako „život v pekle“¹¹ nebo „oddávat se politice znamená mýt si ruce ve výkalech“¹².

V březnu roku 1849 byl odsouzen za „podněcování k nenávisti a opovrhování vládou“ zejména kvůli svým článkům proti politice a hlavě státu, Ludvíkovi Napoleonu Bonapartovi. V průběhu jeho tříletého věznění následoval další z řady politických převratů. Roku 1851 Napoleon III. zavedl druhé císařství, což znamenalo opět návrat k monarchii a autoritářské vládě, proti kterým Proudhon stále ostře vystupoval. Během svého pobytu ve vězení zůstal Proudhon velmi aktivní; řídil noviny, oženil se a vydal svá *Confessions d'un révolutionnaire (Vyznání revolucionáře)* nebo *Idée générale de la Révolution au XIXe siècle (Obecná idea revoluce v 19. století)*.

Po propuštění byl neustále v hledáčku policie, nemohl tedy svobodně publikovat své protirežimní spisy. Když se mu konečně podařilo přesvědčit nakladatele, aby vydal

---

⁸ Ibid., s. 128.

⁹ Ibid., s. 138.

¹⁰ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 90.

¹¹ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*, s. 129.

¹² Ibid., kap. Předmluva, s. 15.

rozsáhlé třísvazkové dílo *De la justice dans la Révolution et dans l'Église (O spravedlnosti v revoluci a církvi)*, byla tato kniha zabavena. Uchýlil se tedy do exilu v Belgii, i v nepřítomnosti byl ovšem odsouzen k dalšímu vězení. V exilu dále publikoval a rozvíjel svou kritiku nacionalismu a koncept světové federace, jež nalezneme zejména v díle *Du principe fédératif (O federativním principu)*.

Po návratu do Paříže v září 1862 začal Proudhon získávat vliv mezi místními dělníky, kteří se ztotožňovali s jeho myšlenkami mutualismu. Krátce před svou smrtí se tak stal Proudhon součástí založení I. Internacionály, mezinárodního dělnického hnutí, v roce 1864. Proudhon měl poměrně dlouhodobý vliv na dělnické hnutí, přestože jeho názory často odporovaly hlavním proudům. Jeho teorie mutualismu a kritika centralizovaného socialismu poskytly alternativní vizi pro organizaci dělnické společnosti s důrazem na decentralizaci, dobrovolnou spolupráci a ekonomickou soběstačnost.

1.1.2. Zdroje inspirace

Pierre-Joseph Proudhon byl vyučeným tiskařem, později se stal dokonce korektorem v nakladatelství, což mu umožnilo přijít do styku s rozličnými texty jeho současníků i starších myslitelů. Sám se tak měl možnost vzdělávat, hodně četl a rozšiřoval si obzory napříč obory i bez finančně náročné školy, proto bývá často označován jako samouk.

V Proudhonově myšlení tak můžeme vyzorovat širokou škálu inspiračních zdrojů. V širší souvislosti můžeme říci, že ho ovlivnilo osvícenství, encyklopedisté, Jean-Jacques Rousseau nebo německá klasická filozofie. V sociálních tématech mu byli inspirací Charles Fourier a Henri de Saint-Simon. Podněty pro svou práci čerpal též z náboženství a teologie.

Pelikán v závěru svého článku shrnuje: „Dílo Pierra-Josepha Proudhona představuje jeden z momentů velkého emancipačního proudu francouzského myšlení 18. a 19. století. Řadí se do tradice osvícenství, Encyklopedie, Diderota, Voltaira či D'Alemberta, Francouzské revoluce, jakobínů atd. – a zároveň představuje pozoruhodnou korekci této tradice.“¹³ Ze zmíněných inspirativních autorů přebírá Proudhon některé jejich koncepce a kriticky je interpretuje dle svého světového názoru.

Přejímá například koncept Kantových antinomií, zásadních souběžně existujících paradoxů. V díle Immanuela Kanta se antinomie nachází v čistém rozumu, Proudhon je ale oproti němu promítá do reality. Právě přijetí nezbytně nutné rozporuplnosti světa je

---

¹³ PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 318.

v Proudhonově filozofii zásadní. Protikladnost je hybným momentem veškerého dění a tvoří dynamiku vývoje světa a společnosti. Jak píše Pelikán, zmíněnou dynamiku rozporu vyvozuje Proudhon z osobitého chápání Hegela.¹⁴ Podle hegelovské dialektiky protikladný pohyb rozporů vede nutně k jejich překonání, k syntéze na vyšší úrovni. Proudhon však tyto zásadní rozpory pokládá za nezrušitelné a řešení vidí ve vzájemném vyvažování, balancování, smiřování. To popisuje Proudhon v *De la justice dans la révolution et dans l'Église*: „...pokud tato práce zanechává z hlediska metody něco, co by bylo žádoucí, příčina spočívá v představě, kterou jsem si vytvořil podle Hegela o antinomii, o níž jsem se domníval, že by měla být vyřešena vyšším pojmem, syntézou, odlišnou od prvních dvou, teze a antiteze: chyba logiky stejně jako zkušenosti, z níž jsem se nyní vyléčil. Antinomii nelze vyřešit; to je základní chyba celé Hegelovy filozofie. Dva termíny, z nichž se skládá, se vyvažují buď navzájem, nebo s jinými antinomickými termíny: což vede k hledanému výsledku. Ale rovnováha není syntéza, jak ji chápal Hegel...“¹⁵

Další osobností, která se zdá být Proudhonovi možnou inspirací, byl William Godwin, anglický novinář, politický filozof a náboženský disident žijící na přelomu 18. a 19. století. Objevují se názory, že Godwinovo dílo *Zkoumání politické spravedlnosti*, psané v duchu extrémního idealistického liberalismu, fakticky položilo úplné základy anarchismu a komunismu.¹⁶ Woodcock v Proudhonově biografii píše, že se ideově v mnohém shodují například v kritice Johna Locka, názorech na rovnost a hromadění majetku. Nemůžeme ale s jistotou říci, zdali jeho spisy Proudhon opravdu četl. Pravděpodobnější je, že ke svým velmi podobným závěrům došli tito autoři vzájemně nezávisle, a to na základě principů a událostí francouzské revoluce.¹⁷

Naopak francouzské socialisty Charlese Fouriera a Claude-Henriho Saint-Simona i sám Proudhon přiznává jako zdroje, z nichž čerpal. Tomek a Slačálek uvádí, že pod jejich vlivem vykládal svou teorii vývoje lidské společnosti ve třech fázích – náboženské, filozofické a vědecké. Tyto fáze představují různé momenty lidského poznání a vystihují proces společenského pokroku. Až ve vědecké fázi bude lidstvo schopno poznat

---

¹⁴ Ibid., s. 306.

¹⁵ PROUDHON, Pierre-Joseph. *De la justice dans la Révolution et dans l'Église: Nouveaux principes de philosophie pratique* [online]. Paris: Garnier frères, 1858, s. 353 [cit. 15.06.2024]. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/De_la_justice_dans_la_R%C3%A9volution_et_dans_l%27Eglise

¹⁶ THE EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA, Britannica. Wiliam Godwin. In: *Britannica* [online]. 3. 4. 2024 [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/William-Godwin>

¹⁷ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*, s. 40.

proměnlivé a dynamické vztahy vzájemného působení a překonat tak dosavadní tradici autoritativních hierarchických společností.¹⁸

Co se týče politicko-ekonomických teorií, nelze opomenout vliv díla Adama Smithe, otce moderní ekonomie. Přestože Proudhon často kritizoval mnoho Smithových liberálních myšlenek, inspiroval se v něm například v teorii hodnoty na základě práce, která se u Proudhona stala základem kritiky kapitalismu. Spolu s Biblí a Hegelem Smithe považoval za jednoho ze svých tří opravdových mistrů, díky nimž se v jeho mysli zrodily plodné myšlenky.¹⁹

1.1.3. Nejvýznamnější myšlenky a díla

Proudhonova filozofie je skrz naskrz protkaná hlavní hodnotou spravedlnosti. Co to pro něj znamená? Svou teorii spravedlnosti rozvíjí v páté kapitole snad nejslavnější knihy *Co je to vlastnictví?*. Zakládá ji na principu rovnocennosti, který by měl být vlastní každému člověku díky našemu racionálnímu uvažování a vrozenému smyslu pro morálku. Spravedlnost je vyrovnáváním práv a povinností jedinců ve společnosti v souladu s přirozenou lidskou sociabilitou, smyslem pro společnost. Jak se projevuje takové spravedlivé chování?

„Právo je soubor zásad, jimiž se řídí společnost, a spravedlnost v člověku je uznávání a dodržování těchto zásad. Chovat se spravedlivě znamená řídit se smyslem pro společnost. [...] ...díky přemýšlení a uvažování, jimiž jsme zřejmě nadáni jako jediná, víme, že vzpírat se smyslu pro společnost, který nás vede a jemuž říkáme spravedlnost, škodí, nejprve ostatním, poté i nám.“²⁰

Proudhon svůj výklad pokračuje definicí tří stupňů lidské sociability, které spravedlnost podmiňují a zároveň definují. Prvním stupněm sociability, společným lidem i zvířatům, je smysl pro skupinu, solidaritu, sklon k pomoci bližnímu. Jedná se o vrozené intuice. Druhým stupněm, jenž je vlastní už pouze lidem, je racionální složka sociability. Jakási nástavba na intuitivní pocity sounáležitosti, která ji upevňuje a zdůvodňuje racionálním úsudkem. S použitím praktického rozumu dojdeme ke zjištění, že naše existence je naprosto rovnocenná existenci ostatních členů společnosti. Všichni jednotlivci

¹⁸ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 84.

¹⁹ D'AMATO, David S. *Man of Paradox: Pierre-Joseph Proudhon* [online]. 2014 [cit. 16.06.2024]. Dostupné z: <https://www.libertarianism.org/columns/man-paradox-pierre-joseph-proudhon>

²⁰ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*. Praha: Academia, 2022, s. 235–237.

jsou si z principu rovni, a proto máme vždy jednat v souladu se smyslem pro společnost, chovat se dle našeho pocitu správnosti. Spravedlnost tedy můžeme definovat i jako „uznání osobnosti v bližním rovnocenné s tou naší“.²¹ Z Proudhonova výkladu tedy vyplývá, že spravedlnost nutně vede k rovnosti a naopak. Proudhonovi tato ekvivalence přijde natolik samozřejmá, že je spolu s pojmem společnost považuje za jedno a totéž: „...společnost, spravedlnost a rovnost jsou tři ekvivalentní termíny, tři výrazy, které znamenají totéž, a jejich vzájemná záměna je vždy legitimní.“²² Proudhonovo zaměňování těchto tří pojmů však občas komplikuje porozumění jeho myšlenkám, jelikož pojem společnost ze své podstaty neznamena současně i rovnost a spravedlnost. K rovnosti ve společnosti, spravedlnosti a ekvivalenci zmiňovaných termínů Proudhon dodává:

„...obchodní, průmyslovou, či zemědělskou společnost nelze chápat bez rovnosti. Rovnost je nezbytná podmínka její existence, takže ve všech věcech týkajících se této společnosti nedostát společnosti, nedostát spravedlnosti, nedostát rovnosti znamená přesně totéž. [...] V jaké všeobecné ideji, v jaké kategorii chápání však spravedlnost vnímáme? V kategorii rovnocennosti. [...] Co je to tedy provozovat spravedlnost? Je to každému přidělit stejný díl statků pod podmínkou, že i práce je stejná; je to jednat jako společníci. [...] Co je to právo na práci? [...] Je to právo být ve společnosti, právo na rovnost.“²³

Bezesporu nejslavnějším citátem Pierra-Josepha Proudhona je výrok „Vlastnictví je krádež!“, kterým uvádí svou nejznámější knihu *Co je to vlastnictví?*.²⁴ V ní představuje, dle svých slov, metodologicky přesnou analýzu stávajícího nevyhovujícího stavu světa, způsobeného falešnou legitimitou soukromého vlastnictví. Dále předkládá čtenáři svou vizi lepší a spravedlivější společnosti z hlediska politické filozofie, práva, ekonomie i etiky.

Jako řešení jím kritizovaného stavu vytvořil originální ekonomický systém, který nazval jako *mutualismus* (název pochází z francouzského slova *mutualité*, tedy vzájemnost). Mutualismus rozvedl jako alternativu k nevyhovujícímu kapitalismu v knize *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère (Systém ekonomických protikladů aneb Filozofie bídy)*. V rámci mutualismu by jednotlivci i skupiny spolupracovali na bázi vzájemné výměny a dobrovolných smluv bez

---

²¹ Ibid., s. 238.

²² Ibid., s. 239.

²³ Ibid., s. 241.

²⁴ Ibid., s. 59.

vykořisťování a státního útlaku. Jednotlivci a družstva by vlastnili a spravovali výrobní prostředky společně, což by podle něj automaticky vedlo ke spravedlivému rozdělení bohatství ve společnosti. Ve stejném díle rovněž vysvětlil svou představu antropologické podstaty Boha:

„...Tento bůh, kterého jsi učinil dobrým, spravedlivým, všemocným, vševědoucím, nesmrtelným a svatým, jsi Ty sám: tento ideál dokonalosti je Tvůj obraz, očištěný v zapáleném zrcadle Tvého vědomí. Bůh, příroda a člověk jsou trojím projevem jedné a identické podstaty; člověk, to je bůh sám, který přišel tisícerymi evolucemi ke svému vědomí; v Ježíši Kristu se člověk cítí jako bůh a křesťanství je skutečně náboženstvím boha-člověka...“²⁵

V politické sféře rozvinul v knize *Du principe fédératif (O federativním principu)* myšlenky federalismu. Prosazuje decentralizaci moci a samosprávu jednotlivých komunit, které by se měly spojovat do federací na základě dobrovolných smluv. Tato myšlenka jde do kontrastu s centralizovanými státními strukturami socialistů a nabízí alternativní model organizace společnosti.

Protipólem k Proudhonovým jinak progresivním politicko-filozofickým názorům je jeho postoj k ženám, rozpracovaný zejména v pamfletu *La Pornocratie ou Les femmes dans les temps modernes (Pornokracie aneb Ženy v moderní době)*. Proudhon byl velmi skeptický k ženské emancipaci, feministickému hnutí a věřil, že ženy mají přirozeně podřízenou roli v rodině i společnosti a měly by se tedy zaměřovat pouze na domácnost a mateřství. Obrací se tak trochu proti svým hodnotám svobody, rovnosti a spravedlnosti, které ve svých dílech nesčetněkrát hlásá. Ve spisu *La pornocratie* velmi ostře popisuje fyziologii emancipovaných žen například takto:

„Tato výstřední stvoření, směšná ve svém pohlaví a nesnesitelná v našem, se vyskytují všude a v každé době. U některých je tento mužný půvab důsledkem temperamentu a velké tělesné činorodosti [...] Těch je třeba se obávat nejméně; neprosazují se a kritika od jiných žen stačí k tomu, aby je přivedla k pořádku. U ostatních pramení sklon k emancipaci buď z duševní vady, nebo z jejich profese, nebo z libertinství. Ty jsou nejhorší: neexistuje zločin, ke kterému by je emancipace nemohla dovést. V určitých dobách se do toho zapojuje duch sekty; rozpad veřejné morálky zlo ještě

---

²⁵ MÜLBERGER, Arthur. *P.J. Proudhon: Leben und Werke*. Freiburg: Verlag der Mackay-Gesellschaft, 1979, s. 194.

umocňuje: zbabělost mužů se stává pomocníkem drzosti žen; a vidíme, jak se objevují tyto teorie emancipace a promiskuity, jejichž posledním slovem je PORNOKRACIE. Pak je se společností konec.“²⁶

Proudhonova filozofie byla obecně zaměřena na kritiku státu, kapitalismu a konvenčních vlastnických práv. Naopak právě svoboda, rovnost a spravedlnost pro něj byly klíčovými hodnotami. Rovnost a spravedlnost podle něj spolu vždy nutně souvisí a vzájemně se podmiňují, a tak jsou z principu tímtéž. Argument spravedlnosti je patrný snad ve všech Proudhonových spisech, jelikož je východiskem pro jeho teorie politicko-ekonomické i etické. Dílo Pierra-Josepha Proudhona nese podstatné znaky anarchismu i socialismu, které předznamenávají jeho vliv na další generace myslitelů, proto v následujících podkapitolách budou blíže vyloženy tyto dva vlivné politické směry.

Jak už je uvedeno výše, Proudhonova tvorba je poměrně rozsáhlá a tato bakalářská práce nemá ambice pokrýt ji v celé její šíři. Proto vybírá pouze několik nejzásadnějších aspektů Proudhonova díla, které mají potenciál být relevantní pro dnešního čtenáře. Nejvýznamnější myšlenky a díla byly v této části pouze krátce představeny a podrobněji budou rozvedeny ve druhé kapitole.

---

²⁶ PROUDHON, Pierre-Joseph. *La Pornocratie, ou les Femmes dans les temps modernes* [online]. Paris: A. Lacroix, 1875, s. 74 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/La_Pornocratie,_ou_les_Femmes_dans_les_temps_modernes/4

1.2. Anarchismus

1.2.1. Anarchismus jako pojem

Pojem *anarchismus* pochází z řeckého slova „anarchia“, které bychom mohli přímo přeložit jako bezvládní. Odkazuje nás tedy na hlavní hodnotu a cíl anarchismu, kterým je bezstátní společnost. V takové ideální anarchické společnosti užívá každý člověk naplno svou vůli a svobodu, která není nijak limitována. Jakékoli podřizování se nesmyslným pravidlům, konvencím, zákonům a normám daným shora je vyloučeno. Cesty k dosažení bezstátní společnosti se vydávají různým směrem a tvoří tak škálu různých proudů anarchismu. V širším slova smyslu je pojem anarchie běžně používán jako synonymum pro chaos, dezorganizaci nebo nepořádek.²⁷

Jak už vyplývá z etymologie pojmu, anarchismus jako politický směr se zakládá na nekompromisním odmítání jakékoli formy státu, vlády, či obdobného typu organizace společnosti. Požadavkem této ideologie je absolutní svoboda v myšlení i jednání člověka. Termín *anarchismus* se pro název politického hnutí používá od dob francouzské revoluce. Zpočátku byl ale pojem čistě negativní, kritický a až dodnes je vnímán částí veřejnosti spíše hanlivě. Obrat v tomto vnímání nastal právě díky osobě Pierra-Josepha Proudhona, když ve svém nejslavnějším díle *Co je to vlastnictví?* sebevědomě prohlásil: „Jsem anarchista.“²⁸ Od tohoto okamžiku se pojem začal veřejně spojovat s daným souborem politických myšlenek, který tvoří dnes termín anarchismus v kontextu politické filozofie. Je nutné podotknout, že anarchismus neznamena současně totální anarchii, chaotické bezvládní bez řádu. Je to jen odlišné pojetí společenského řádu, kde nemají místo hierarchické struktury a nadřazená donucovací autorita. Místo toho pravidla vznikají konsenzuálně zdola, a tím vytváří onen řád ve zdánlivém chaosu.

1.2.2. Charakteristické znaky anarchismu

Typickými znaky anarchismu jsou antietatismus, víra v přirozený řád, antiklerikalismus, ekonomická svoboda a odpor k autoritám (politickým, náboženským, společenským). Stoupenci anarchismu se snaží o vytvoření bezstátní společnosti úplným odstraněním práva a státu. Proč? Anarchisté věří, že stát představuje svrchovanou donucující moc, před kterou nelze uniknout, a proto je z principu nevyhovující. Nemožnost

---

²⁷ ČECHÁK, Vladimír a Jakub LÍNEK. anarchismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 11. 12. 2017 [cit. 30.05.2024]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anarchismus>

²⁸ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 272.

vyhnout se státní moci je přímo v rozporu s principy autonomie člověka, svobody a rovnosti, které tvoří základní pilíř anarchistického smýšlení.

Jak ale zajistit řád ve společnosti bez použití státní moci? Anarchisté konstatují, že harmonie ve společnosti může vzniknout přirozeně a není třeba ji vynucovat státem shora. To ukazuje na možná příliš utopicky optimistický pohled anarchistů na lidskou přirozenost, což se v historii nejednou potvrdilo při dlouhodobě neudržitelných pokusech o anarchistické společnosti. Konkrétně to byly například dvouměsíční Pařížská komuna roku 1871, machnovština na území dnešní Ukrajiny mezi lety 1918–1921 nebo kolektivizovaná území Katalánska za španělské občanské války.

Ideologicky anarchismus čerpá ze dvou zdánlivě protichůdných směrů, totiž liberalismu a socialismu. Výrazná odlišnost inspiračních zdrojů zapříčinila rozvoj dvou hlavních podob anarchismu, kterými jsou individualistický anarchismus a kolektivistický anarchismus. Tyto proudy mají i přes stejný cíl velmi odlišné postupy k dosažení bezstátnosti.²⁹

1.2.3. Individualistický anarchismus a jeho představitelé

Individualistický anarchismus je vlastně do krajnosti vyvedený liberální individualismus. Wiliam Godwin, kterého k individualistickému anarchismu řadíme, je v podstatě rovněž představitelem krajního klasického liberalismu. Klíčová je zde individuální svoboda svrchovaného jedince, který disponuje absolutní neomezenou mocí. Tím pádem je jakékoli omezování jednotlivce zlem, v případě státního útlatku dokonce absolutním zlem, protože před ním není úniku. Individualismus a stát jsou tedy pro anarchisty dva nesmiřitelné protiklady. Oproti tomu klasický liberalismus tvrdí, že jakýsi minimální stát je pro zaručení svobod jednotlivce nezbytný. Anarchisté však stále věří v přirozené dobro v racionálních lidech, díky němuž je možná harmonická bezstátní společnost.

V rámci individualistického anarchismu rozlišujeme několik směrů. Nejrazantnější formou je egoismus Maxe Stirnera. Egoismus podle Stirnera znamená hlavně autonomní morálku jednotlivce, který má jednat pouze podle své vůle a nenechávat se omezovat ani zákony, ani společenskými konvencemi. Vlivnějším směrem je pak libertariánství, mezi jehož teoretiky patří Henry David Thoreau, Benjamin Tucker nebo Josiah Warren.

---

²⁹ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008, s. 191.

Všeříkající je Thoreauův citát: „Nejlepší je ta vláda, která nevládne vůbec.“³⁰ Ve státní společnosti individualismus vede k občanské neposlušnosti, proto se libertariáni snaží o minimalizaci státu. Věří v lidskou racionalitu při řešení případných konfliktů, čemuž napomáhají i individuální ekonomické zájmy vedoucí ve svém důsledku k efektivní spolupráci. Třetím vlivným proudem je anarchokapitalismus, který se rozvíjel ve druhé polovině 20. století. Jeho autory byli mimo jiné David Friedman nebo Murray Rothbard. Anarchokapitalisté viděli východisko v síle trhu, který bude řídit všechny mezilidské vztahy. Ve stavu nikým neregulované, nekontrolované konkurence stát není potřeba, hybatelem i kontrolou jsou individuální ekonomické zájmy.

1.2.4. Kolektivistický anarchismus a jeho představitelé

V případě kolektivistického anarchismu je filozofickým jádrem socialismus, do krajnosti dovedený socialistický kolektivismus. Právě do tohoto proudu typicky řadíme Pierra-Josepha Proudhona, Michaila Bakunina nebo Petra Kropotkina. Kolektivistický anarchismus dává důraz na lidskou solidaritu, potenciál přirozeného dobra a vzájemnou pomoc. Lidé jsou podle nich přirozeně sociabilní a spolupracující, proto je možná přirozená harmonie bez státní kontroly. Podle Bakunina vláda dokonce znemožňuje sociální solidaritu, která má být pro lidi prvním zákonem.³¹

Ideologie marxismu a kolektivistického anarchismu jsou si v lecčem podobné; vždyť i I. Internacionálu zakládali společně stoupenci Proudhona a Marxe. Oba tyto směry kritizují kapitalismus a prosazují revoluci jako prostředek politické změny. Rovněž upřednostňují kolektivní vlastnictví oproti soukromému a život organizují do komun. Zásadně se ale liší v názorech na státní moc a využití politiky pro dosažení svých cílů. Pro kolektivistické anarchisty je socialistický stát stále zkorumpovaný a korumpující a nevidí v něm rozdíl oproti buržoazním kapitalistickým státům. Mezi proudy kolektivistického anarchismu patří anarchokomunismus, anarchosyndikalismus nebo Proudhonův mutualismus.

1.2.5. Stručný historický vývoj anarchismu

První formulace klasických anarchistických principů zazněly v díle britského filozofa Williama Godwina *Zkoumání politické spravedlnosti* už na konci 18. století. Sám Godwin

---

³⁰ THOREAU, Henry David. *Civil Disobedience* [online]. 1849, s. 1 [cit. 13.07.2024]. Dostupné z: <https://blogs.law.columbia.edu/uprising1313/files/2017/10/Civil-Disobedience-by-Henry-David-Thoreau.pdf>

³¹ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*, s. 202.

se ale za anarchistu nepovažoval. Naopak Pierre-Joseph Proudhon, který na něj v 19. století navázal, se hrdě k anarchismu sám hlásil. Andrew Heywood, současný přední autor politologických učebnic, v *Politických ideologiích* vykládá, že anarchismus figuroval v 19. století především jako jedna ze složek nejednotného socialistického hnutí. Stál dokonce u zrodu I. Internacionály, mezinárodního dělnického sdružení. Éra I. Internacionály ale netrvala příliš dlouho. Po sedmi letech se vlivem vzrůstajícího antagonismu mezi marxisty a anarchisty rozpadla. Na sklonku 19. století se anarchistické hnutí angažovalo zejména na území Ruska a v jižní Evropě.³²

Během svého dalšího vývoje se anarchismus značně diverzifikoval a začaly tak vznikat jeho různé formy. Na začátku 20. století na popularitě nabýval zejména anarchosyndikalismus, jenž kladl důraz na organizaci pracujících v odborech. Díky tomuto proudu se z anarchismu stalo masové hnutí, a to zejména ve Francii, Španělsku a Itálii. Anarchosyndikalismus se objevil též v Jižní Americe, ovlivnil například i mexickou revoluci.

V meziválečném období se anarchistické zřízení nakrátko objevilo ve Španělsku, kde se anarchismus stal hlavní silou během občanské války v letech 1936-1939. Anarchisté kontrolovali velké části Katalánska a Aragonie, zakládali dělnické a rolnické komuny a pokoušeli se realizovat své ideály. Po druhé světové válce se pod stoupajícím vlivem komunismu a socialismu anarchistická hnutí spíše stáhla do ústraní. K oživení anarchistických myšlenek došlo pak v 60. letech pod vlivem protiválečného hnutí a hnutí za lidská práva, antikolonialismu a studentského aktivismu. Také vznikají úplně nové formy jako feministický či ekologický anarchismus.

I přes množství různorodých proudů anarchismus ani ve 21. století není příliš významným politickým směrem. Stává se spíše zásobárnou myšlenek pro jiné současné politické proudy. Anarchismus upozorňuje na rizika etatistických centralistických tendencí, prosazuje metodu přímé akce, dbá na svobodu jednotlivce, rovnost a spravedlnost. Anarchisté rovněž často upozorňují na globální problémy a environmentální výzvy, které jsou ve své podstatě zapříčiněny kapitalismem. Avšak vize získání a udržení si politické moci, po vzoru jiných ideologií, zůstává pro anarchisty jen velmi málo pravděpodobná už ze své vlastní ideologické podstaty, která takovou moc odsuzuje.

---

³² Ibid., s. 192.

Napříč svou vlastní historií anarchisté naráželi na svůj odpor k politickým strukturám a hierarchické společnosti. Heywood píše: „... jeho stoupencům se nikdy nepodařilo získat politickou moc, přinejmenším na celostátní úrovni. Žádná společnost ani žádný stát nebyly utvářeny na zásadách anarchismu.“³³ Bez dostatečné organizace sebe samotných a účasti v kritizovaných politických strukturách totiž nemohli efektivně prosazovat své zájmy. Tím se anarchistické smýšlení stalo ve větším měřítku spíše utopickou teorií než realizovatelnou možností.

1.3. Socialismus

1.3.1. Socialismus jako pojem

Historie pojmu socialismus sahá do první poloviny 19. století. Pochází z latinského *societas*, tedy společnost, případně *sociare*, tedy sdružovat se nebo sdílet. Pojem vzniká spolu s ideologií socialismu jako reakce na negativní důsledky průmyslové revoluce a kapitalistické ekonomiky, které zapříčinily velké rozevírání sociálních nůžek a rychlé zchudnutí části populace.³⁴ Zahnuje širokou škálu politických, ekonomických a sociálních hnutí, která usilují o kolektivní vlastnictví výrobních prostředků a společenského bohatství. Socialisté preferují veřejné vlastnictví i veřejnou kontrolu majetku a přírodních zdrojů. Vše, co člověk individuálně vyprodukuje, je podle nich v určitém smyslu produktem celé společnosti. Ta by jako celek měla vlastnit, nebo alespoň kontrolovat, majetek ve prospěch všech svých členů.³⁵ Stojí tak proti liberalismu a vyvrací jeho předpoklad o tom, že sledováním individuálních zájmů dosáhneme harmonické společnosti. Historická zkušenost podle socialistů dokládá opak. Socialismus se může projevovat různými formami (družstva, centrální plánování), hlavním cílem však zůstává snaha o vytvoření spravedlivější a rovnější společnosti.

1.3.2. Charakteristické znaky socialismu

Socialismus je charakteristický svým odporem ke kapitalismu, který viní ze způsobení rostoucích sociálních rozdílů a masové chudoby. Rozdíly dělí společnost do dvou tříd, přičemž bohatá buržoazie vykořisťuje nemajetný proletariát. Jako prostředek změny ekonomických a politických struktur volí socialisté dle své odnože buď revoluci,

---

³³ Ibid.

³⁴ KELLER, Jan. Socialismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 21. 9. 2020 [cit. 17.06.2024]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socialismus>

³⁵ DAGGER, Richard a Terence BALL. Socialism. In: *Britannica Money* [online]. 26. 6. 2024 [cit. 13.07.2024]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/money/socialism>

nebo pozvolnější reformy. Jan Keller, současný český sociolog, politik a filozof, definuje: „v základu socialistické ideologie stojí přesvědčení, že dominance soukromého vlastnictví je neslučitelná se spravedlivým uspořádáním společnosti a s důstojným životem jejích členů.“³⁶ Socialismus tedy požaduje kolektivní nebo společné vlastnictví výrobních prostředků. Spravedlivé rozdělení bohatství by mělo napomoci odstranění třídních rozdílů a vést k rovné společnosti. Socialisté kladli důraz na spolupráci mezi lidmi ve společnosti, výsledky práce vnímají jako společné dílo a podporují kolektivní dobro na úkor individuálního.

Se spravedlivějším přerozdělením bohatství souvisí i progresivní zdanění nebo zajištění sociálního zabezpečení ze strany státu. Ekonomická rozhodnutí jsou zpravidla přijímána prostřednictvím centrálního plánování, kde stát určuje, jaké zboží a služby budou vyráběny, jak a v jakém množství se budou vyrábět a také, jak budou distribuovány. To ale nezůstává bez problémů. Keller se vyjadřuje o negativech socialismu: „Tento program vede ovšem k řadě technických problémů, které se až dosud v praxi nepodařilo vyřešit: k problému decentralizace rozhodování při zachování komplexní ekonomiky, problému efektivity práce při neexistenci tlaků konkurence a hrozby nezaměstnanosti, problému byrokracie apod.“³⁷ Důkaz těchto nedostatků vidíme ve výsledcích socialistických společností napříč historií. Konkrétně například silné potlačování lidských práv a politických svobod v Sovětském svazu, ekonomický kolaps vedoucí hladomoru v maoistické Číně nebo současný případ izolované a zaostalé Severní Koreje.

1.3.3. Hlavní představitelé socialismu

Předchůdci vědeckého socialismu byli Charles Fourier a Henri de Saint-Simon ve Francii nebo Robert Owen v Británii. Fourier i Owen prosazovali koncept komun, které by měly být založeny na lásce a spolupráci, zajišťovat kolektivní vlastnictví a spravedlivé rozdělení zdrojů. Vize takových komun ale byla pozdějšími autory označována za utopické. Mezi největší jména socialismu však patří bezesporu Karl Marx. Spolu s Friedrichem Engelsem jsou označováni jako zakladatelé této ideologie. Společně též napsali zakládající komunistické dílo *Komunistický manifest*. Marxův historický materialismus a teorie třídního boje formovaly vědecký socialismus, tedy marxismus, který se postupně rozšířil do celé Evropy. Na jeho základě byl pak formován ruský leninismus Vladimira Iljiče Lenina. Významnou teoretičkou marxismu byla Rosa Luxemburg, která prosazovala

---

³⁶ KELLER, Jan. *Socialismus*.

³⁷ *Ibid.*

metodu spontánní revoluce mas, ale kritizovala leninismus. V neposlední řadě k teoretikům patří Eduard Bernstein, který zastával revizionismus, umírněnou reformní odnož socialismu. Jeho práce byla zásadní pro rozvoj dodnes populární sociální demokracie.

1.3.4. Stručný historický vývoj socialismu

Počátky socialismu datujeme do první poloviny 19. století, kdy tento směr vznikl v reakci na negativní důsledky průmyslového kapitalismu v Evropě. Socialistické myšlenky sbíraly popularitu u dělnictva, které žilo v bídných podmínkách a nebylo za svou práci adekvátně ohodnoceno. Třída průmyslových dělníků se ale stále zvětšovala, a tak rostl i vliv socialismu. V této době viděli socialisté revoluci jako jediný možný prostředek změny režimu. Počátky této ideologie jsou tedy spjaty s revolučním socialismem a utopickým komunismem.

Pozvolné zlepšování životních podmínek dělníků změnilo i charakter socialismu. Ke konci 19. století rostl vliv odborů, dělnických politických stran a různých společenských klubů. Dařilo se tak lépe dělnictvo zapojit do chodu industriální společnosti. Socialistické strany někdy spíše než revoluci volily právní postupy uchopení moci, důležitým bylo pro ně rozšíření volebního práva i na dělnickou třídu. Na začátku 20. století byl socialismus ve světě jasně rozdělen na revoluční a reformní.

Asi tou nejpodstatnější událostí dějin socialismu byla Velká říjnová socialistická revoluce roku 1917. Vladimír Iljič Lenin vedl bolševickou revoluci v Rusku, což vedlo k vytvoření prvního socialistického státu. Vedoucí ideologií zde byl leninismus, marxismus uzpůsobený ruským podmínkám, který stále zdůrazňoval roli revoluce. Rusko, zanedlouho Sovětský svaz, se stalo příkladem pro další socialistické revoluce. Revoluční bolševici přijali za svůj pojem komunismus, oproti tomu reformní socialisté zůstali u pojmu socialismus, případně zvolili ještě pojem mírnější – sociální demokracie.

Sovětský svaz expandoval svou ideologii dále na západ a silně ovlivňoval obrovské území i mimo své hranice. Příkladem je samozřejmě i komunistický režim v Československu v letech 1948–1989. Heywood píše, že v polovině 20. století byl bolševický model komunismu vnucen východní Evropě, přijala ho Čína a odtud se pak šířil do Severní Koreje, Vietnamu, Kambodže a Laosu. V průběhu 20. století se socialistické

myšlenky též rozšířily do Afriky a Latinské Ameriky, kde měli lidé ale pouze velmi malé zkušenosti s průmyslovým kapitalismem.³⁸

Největší pád socialismus zaznamenal na přelomu 80. a 90. let 20. století. Tehdy proběhla spousta revolucí, která znamenala zhroucení ekonomicky neefektivního a utlačujícího komunistického zřízení. Někteří autoři dokonce tvrdí, že je od té doby socialismus mrtev.³⁹

V rámci reformního socialismu se pak v průběhu 20. století rozvíjela sociální demokracie, která se stala dominantní silou v mnoha západních zemích. Dále vznikaly nové socialistické proudy jako ekosocialismus nebo feministický socialismus, které reagují na současné globální výzvy. Socialismus tak dodnes zůstává vlivnou teorií, která inspiruje nemálo politických stran a hnutí.

---

³⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*, s. 119.

³⁹ Ibid.

2. Proudhonovy originální myšlenky

Tato kapitola postupně blíže představí hlavní myšlenkové koncepty Pierra-Josepha Proudhona z různých oblastí jeho zájmu. Konkrétně se nejprve zaměří na obecnou charakteristiku a styl Proudhonova díla, dále vysvětlí jeho vnímání dialektiky světa, jeho postoj k vlastnictví, koncept mutualismu, důvody vedoucí k anarchistickému smýšlení, federativnímu uspořádání, a nakonec zmíní jeho postoj k ženám.

Proudhonův záběr byl opravdu rozsáhlý jak do šíře témat, tak i do počtu děl. Za svůj život napsal přes 60 knih a nebyly to povětšinou žádné krátké spisky. Ba naopak, i do novin psal velmi rozsáhlé a pro čtenáře často komplikované texty. Asi nejvýznamnější Proudhonovou knihou je *Co je to vlastnictví?*, zatím jediné dílo kompletně přeložené do češtiny. Vědeckou metodou zde analyzuje principiální nespravedlnost soukromého vlastnictví a podrobně vysvětluje své argumenty a vizi lepší společnosti.

Mezi Proudhonova zásadní díla patří bezesporu i *Système des contradictions économique ou Philosophie de la misère* (*Systém ekonomických protikladů aneb Filozofie bídy*), na které pak Karl Marx zareagoval svou *Bídou filozofie*. Ernst Viktor Zenker, rakouský novinář a politik žijící na přelomu 19. a 20. století, *Filozofii bídy* považoval dokonce za Proudhonovo hlavní dílo, jednak jelikož uvádí jasně vysvětlené filozofické a ekonomické základy jeho myšlení, jednak protože podle něj není možné pochopit Proudhona bez znalosti těchto ekonomických protikladů. Přidává zde též tezi „vlastnictví je svoboda“, která ale platí současně se slavnější tezí „vlastnictví je krádež“.⁴⁰ Tyto protichůdné teze mohou platit současně, jelikož označují trochu jiný typ vlastnictví. O krádeži Proudhon mluví v kontextu nespravedlivého soukromého vlastnictví, hromadění majetku, čímž se tento majetek automaticky upírá, tedy krade, ostatním členům společnosti. Naopak svobodu zaručuje osobní vlastnictví, tj. vlastnictví věcí, které člověk využívá pro své každodenní potřeby a zajišťují mu důstojné živobytí. Takovými věcmi mohou být pracovní nástroje, přiměřené oblečení i vlastní dům a adekvátní množství půdy. Cílem je, aby statky v osobním vlastnictví zajistily člověku nezávislost na ostatních, zejména státu.

Dalším významným dílem jsou *Confessions d'un révolutionnaire* (*Vyznání revolucionáře*). Tomek a Slačálek uvádějí, že zde ve svých úvahách došel k závěru, že k

---

⁴⁰ ZENKER, Ernst Viktor. *Anarchism: A Criticism and History of The Anarchist Theory* [online]. New York: The Knickerbocker Press, 1897, s. 39 [cit. 24.06.2024]. Dostupné z: https://books.google.sn/books?id=ZZwpAAAAYAAJ&pg=PA32&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false

selhání revoluce 1848 došlo proto, že byla zaměřena, ale i omezena pouze na výměnu státních institucí; monarchie z června 1830 byla roku 1848 vystřídána jakobínskou státně centralistickou republikou. A přitom nedošlo k tomu, že by byla zbavena moci velkoburžoazie a její vládnoucí administrativní a militaristický aparát. Chybělo rovněž široké povědomí o nutnosti sociální a ekonomické revoluce, bez něhož se revoluce nemohla uskutečnit.⁴¹

Dále je třeba zmínit obsáhlý spis *De la justice dans la Révolution et dans l'Église* (*O spravedlnosti v revoluci a církvi*), kde se zabývá koncepty spravedlnosti a morálky ve vztahu k revolučním a náboženským institucím. Kritizuje křesťanství a jeho morální doktríny, čímž se dostává do sporu s církví.

V neposlední řadě je nutno připomenout i jednu z kratších Proudhonových knih, a to *Théorie de la propriété* (*Teorie vlastnictví*). V tomto pozdním díle Proudhon přehodnotil své dřívější postoje k vlastnictví a nabízí komplexnější analýzu, která zahrnuje různé formy vlastnictví a jejich sociální funkce.

2.1. Charakteristika Proudhonova díla

Proudhonovo dílo je zajímavé nejen z hlediska obsahu jeho radikálních myšlenek, ale i co se týče stylu psaní. Pelikán jeho styl komentuje slovy: „Co je však na Proudhonovi nejpozoruhodnější, a poněkud opomíjené, je zvláštní, až paradoxní povaha jeho myšlení a vyjadřování.“⁴² Ve svých textech se nebojí používat ostře kritický jazyk, kterým se strefuje do ekonomů, právníků, politiků nebo církevních hodnostářů. Snaží se své myšlenky přiblížit široké veřejnosti, a tak se zdržuje odborných termínů a uvádí mnoho praktických příkladů. Ve svých spisech používá rovněž množství ukázek z dobové politicko-filozofické scény, které jsou určeny pro ilustraci a lepší pochopení čtenářem. Také komentuje projevy, postoje a argumenty tehdejších osobností. V dnešním kontextu to ale spíše komplikuje porozumění daným myšlenkám, jelikož se čtenář setkává se spoustou méně známých jmen a jejich výroků. Je pak snadné se ztratit mezi originálními myšlenkami Proudhona a jeho komentáři k ostatním autorům.

Pierre Ansart, francouzský sociolog a univerzitní profesor, o Proudhonově stylu mluví takto: „*Snaží se oponovat abstraktnímu jazyku vědy srozumitelným slovníkem, který nezahrnuje pojmy politické ekonomie či filosofie jako věci nezbytné pro*

⁴¹ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 91.

⁴² PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 305.

*pochopení obecných myšlenek. Opakování témat je součástí tohoto úsilí o záměrné vyjasnění problému tím, že fixuje čtenářovu pozornost na důležité body argumentace. Výklad ilustrují důvěrně známé obrazy a příklady, které připoutávají významy ke zkušenosti. A současně tyto lapidární formulace a přiléhavé paradoxy, jež se transformují v politické slogany, syntetizují, jako v náhlém záblesku myšlenky, výrazné obrysy kritiky.*⁴³

Přes Proudhonovu snahu psát srozumitelně i pro ty méně vzdělané členy společnosti je jeho dílo někdy nejasné, nebo mu alespoň chybí jednoznačná vysvětlení a zřejmé závěry. Příliš velké množství příkladů čtenáře odvádí od jádra původní myšlenky a výklad se tak stává matoucím. Zároveň často vyslovuje své ideály a cíle, ale scházejí konkrétní kroky k jejich dosažení. O tom píše Pelikán: „V úsilí zachytit realitu v její naprosté konkrétnosti, v její vyčerpávající různorodosti, nevyloučit žádné hledisko, nic nepotlačovat, vyvarovat se autoritativního výkladu mu jako by unikají definitivní a průkazné výsledky.“⁴⁴

2.2. Dialektika světa

Ve svém pojetí dialektiky vychází Proudhon z Hegela, kterého vnímá jako jednoho ze svých mistrů. Hegelovu dialektiku teze, antiteze a syntézy ale redukuje jen na první dva aspekty. Třetí stupeň, syntézu, hodnotí Proudhon jako zásadní chybu a Hegelův logický omyl.⁴⁵ Svou dialektiku Proudhon vysvětluje v knize *Systém ekonomických protikladů aneb Filozofie bídy*. Zakládá dialektiku světa na rozporech; vidí ji jako neustálé balancování, vzájemné vyrovnávání dvou protikladných sil. Svět se vyvíjí právě změnou poměrů těchto sil, bez ní by nebyl možný pokrok. Rozporuplnost tedy nevnímá negativně, naopak je pro něj klíčová a nezbytná pro fungování světa.

Proudhon tvrdí: „*Antinomie je principem přitažlivosti a pohybu, důvodem rovnováhy: je to ona, kdo vyvolává vášeň a rozbíjí veškerou harmonii a soulad... Dále následuje zákon pokroku a řady, melodie bytí, zákon krásného a vznešeného. Odstraňte antinomii a pokrok bytí bude nevysvětlitelný: neboť kde je síla, která by*

---

⁴³ ANSART, Pierre. *Naissance de l'anarchisme : esquisse d'une explication sociologique du proudhonisme*. Paris: Presses universitaires de France, 1970, s. 5.

⁴⁴ PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 306.

⁴⁵ PROUDHON, Pierre-Joseph. *De la justice dans la Révolution et dans l'Église: Nouveaux principes de philosophie pratique*, s. 353.

tento pokrok vyvolala? Odstraňte řadu, a svět nebude nic víc než změt' zbytečných protikladů, univerzální proudění, bez cíle a bez idey...“⁴⁶

Proudhon zavádí dvojí dělení těchto rozporů na základě historické přítomnosti a vlastní řešitelnosti. Prvními z nich jsou antinomie věčné, které se objevují v každé společnosti a oproti nim antinomie dočasné, jež jsou historicky podmíněné konkrétním stavem společnosti. Jean-Christophe Angaut, jeden z předních současných odborníků na anarchismus a přednášející na univerzitě v Lyonu, uvádí jako příklad věčných antinomií rozpor mezi autoritou a svobodou, který je nutně přítomný v každé společnosti a je tak donekonečna se opakujícím společenským problémem. Jako příklad dočasné opozice nabízí protiklad mezi prací a kapitálem nebo buržoazií a proletariátem, který je typický pro moderní industriální společnost.⁴⁷ Druhým typem dělení jsou takové antinomie, které se samy přirozeně vyvažují a nevyžadují lidský zásah, balancování sil samovolně přechází do stavu rovnováhy. Existují ale také síly, které samy k rovnováze přirozeně nedojdou a ke svému řešení vyžadují politickou intervenci. Takový zásah má být vždy vykonán ve jménu spravedlnosti, která pro Proudhona zůstává klíčovou hodnotou: „Jako filosof, pokud ponechám stranou všechny metafyzické, absolutistické hypotézy, které nic neznamenají, stanovím jako pevný bod, přirozený zákon, myslí a vědomí, tuto univerzální skutečnost: Spravedlnost, rovnost, rovnováha, soulad, harmonie.“⁴⁸

Proudhonovu rozporuplnost v pojetí fungování světa označuje Jean-Christophe Angaut termínem „agonistická ontologie“. V této rozporuplnosti ale objevuje dva problémy, které by měly vést k jejímu řešení: antagonismy nelze podle Proudhona definitivně vyřešit (přinejmenším ne ty věčné), druhý problém spočívá ve všudypřítomnosti antinomií, která nám znemožňují správně lokalizovat politický charakter těch, které vyžadují lidskou intervenci.⁴⁹ Další zvláštností Proudhonovy ontologie je jeho paradoxní obhajoba války v díle *La guerre et la paix (Válka a mír)*. Podle principu, že konec antagonismu by znamenal i konec světa, obhajuje konflikt jako nutnou součást plynutí

---

⁴⁶ PROUDHON, Pierre-Joseph a Tremblay JEAN-MARIE. *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère. (Extraits)* [online]. Chicoutimi: Université du Québec à Chicoutimi, 2002, s. 150 [cit. 24.06.2024]. Dostupné

z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Proudhon/systeme_contr_eco/systeme_contr_eco.pdf

⁴⁷ ANGAUT, Jean-Christophe. *Conflit, anarchie et démocratie : en repartant de Proudhon.* . 2015, roč. 2015, č. 13, odst. 5. DOI: <https://doi.org/10.4000/asterion.2603>

⁴⁸ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Théorie de la propriété* [online]. Chicoutimi, 2002, s. 113. Dostupné z: <https://cras31.info/IMG/pdf/pierre-josephproudhon-thoriedelaprop.pdf>

⁴⁹ ANGAUT, Jean-Christophe. *Conflit, anarchie et démocratie : en repartant de Proudhon*, odst. 7.

historie. Mír je ve své podstatě negativní, protože válka je tím, co formuje společnost.⁵⁰ K formování názorů ve společnosti se vyjadřuje i v programu *Philosophie du progrès* (*Filozofie vývoje*):

„...připustíte-li v zásadě, že veškeré uskutečnění ve společnosti a v přírodě je výsledkem kombinace protichůdných prvků a jejich pohybu, pak bude váš postup jasný: každý návrh, jehož cílem je buď posunout opožděnou myšlenku kupředu, nebo zajistit těsnější kombinaci, vyšší soulad, je pro vás prospěšný, je pravdivý. Je v pokroku.“⁵¹

2.3. Vlastnictví

Stěžejním prvkem Proudhonovy filozofie je kritika vlastnictví. Tou se zabývá zejména jeho asi nejznámější kniha *Co je to vlastnictví?*. Zde podstatu a legitimitu vlastnictví podrobně analyzuje a dokazuje, že soukromé vlastnictví ve své moderní podobě pro společnost není udržitelné. Co je ale pro Proudhona vlastnictví? Soukromé vlastnictví je příčinou nerovnosti ve společnosti, a je tedy neslučitelné s ideály rovnosti a spravedlnosti. Je to jakýsi historický omyl v tom smyslu, že vlastnictví pokládáme za přirozené právo. Jeho podstata je totiž naprosto odlišná od ostatních přirozených práv, jimiž jsou svoboda a rovnost. Svou kritikou vyvrací též argumenty legitimacy vlastnictví, které je zapříčiněno buď prací, nebo prvotním zabráním či vydržením. Proudhon však rozlišuje rozdíl mezi osobním vlastnictvím, které zahrnuje vlastnictví věcí, jež jednotlivci přímo využívají (oblečení, nástroje), a soukromým vlastnictvím výrobních prostředků (pozemky, továrny), které vede k vykořisťování. Věří, že výrobní prostředky by měly být spravovány kolektivně nebo prostřednictvím družstev, aby byla zajištěna spravedlnost a rovnost. Snaží se tak o revizi pohledu na vlastnická práva, jejich podstatu a uplatňování s cílem reformovat ho tak, aby bylo spravedlivější napříč celou společností.

Proudhon se spíše než výše zmíněným postojem k vlastnictví proslavil díky svému radikálnímu, pobuřujícímu výroku „Vlastnictví je krádež!“, jež nalezneme v následujícím úryvku:

„Kdybych měl odpovědět na následující otázku: Co je otroctví? a odpověděl bych jedním slovem: Je to vražda, každý by s mou myšlenkou ihned souhlasil.“

---

⁵⁰ PROUDHON, Pierre-Joseph. *La guerre et la paix : recherches sur le principe et la constitution du droit des gens* [online]. Paris: Michel-Lévy frères, 1861, s. 380 [cit. 20.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65348467>

⁵¹ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Philosophie du progrès* [online]. Bruxelles: A. Lebègue, 1853, s. 28 [cit. 18.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1513111q.image>

*Nepotřeboval bych dlouhého výkladu, abych dokázal, že moc odejmout člověku jeho myšlení, vůli a osobnost je mocí nad životem a smrtí, a že učinit člověka otrokem znamená jej zavraždit. Proč tedy na jinou otázku: Co je vlastnictví? Nemohu odpovědět stejně prostě: Je to krádež, aniž bych měl jistotu, že nebudu dobře pochopen, ačkoli tato druhá věta je jen obměnou věty první? [...] Já tvrdím, že ani práce, ani přivlastnění a ani zákon nemohou stvořit vlastnictví: vlastnictví je účinek bez příčiny. Zaslouhuji si za to odsouzení? Již se ozývá reptání! – Vlastnictví je krádež! To je poplašný signál z roku 1793! To je válečný pokřik revolucí!... – Čtenáři, uklidněte se; nejsem žádný strůjce nesvárů, podněcovatel vzpoury. Jen o několik dní předbíhám historii: ukazuji pravdu, jejíž rozbřesk se marně snažíme zastavit; píšu preambuli naší budoucí ústavy.*⁵²

Citace z knihy *Co je to vlastnictví?* nám představuje Proudhonův nejslavnější výrok v kontextu úvodní kapitoly tohoto díla. Není to však jediný text, kde se tento radikální výrok objevuje; o charakteristice a rozporuplnosti vlastnictví Proudhon mluví mimo jiné v *Systému ekonomických protikladů*:

„Vlastnictví je fakticky i právně ze své podstaty rozporuplné, a právě proto je něčím.

Tedy,

Vlastnictví je právo obsazení a zároveň právo vyloučení.

Vlastnictví je cenou práce a negací práce.

Vlastnictví je spontánním produktem společnosti a zánikem společnosti.

Vlastnictví je instituce spravedlnosti; a vlastnictví JE KRÁDEŽ.

*Z toho všeho vyplývá, že jednoho dne bude transformované vlastnictví ideou pozitivní, úplnou, společenskou a pravdivou; vlastnictví, které zruší staré vlastnictví a stane se pro všechny stejně efektivním a dobrým. A co to dokazuje, je opět to, že vlastnictví je rozpor.*⁵³

Vidíme zde opět pro Proudhona typický antagonismus, který tvoří samu podstatu vlastnictví. Výše citované přivlastky nejsou ale ani zdaleka ty jediné, které Proudhon přisuzuje vlastnictví, naopak je jich doslova plná kniha (například „vlastnictví je svoboda“,

⁵² PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 59–60.

⁵³ PROUDHON, Pierre-Joseph a Tremblay JEAN-MARIE. *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère. (Extraits)*, s. 106.

„vlastnictví je náboženstvím síly“). Rozporuplnost vede i k rozdělení na žádoucí osobní vlastnictví, které je právě zárukou svobody, a kritizované soukromé vlastnictví, jež si můžeme představit jako hromadění majetku.

2.4. Mutualismus

Mutualismus je Proudhonova ekonomická a sociální teorie, která měla nahradit v jeho očích vykořisťovatelský průmyslový kapitalismus, ale vymezuje se i proti centralizovanému socialismu. Zdůrazňuje potřebu spravedlivého a rovného rozdělení zdrojů bez centrálního plánování, upřednostňuje družstevní organizaci, princip spolupráce a vzájemné pomoci. Pojem pochází z francouzského slova *mutualité*, tj. vzájemnost. O mutualismu tedy můžeme hovořit rovněž jako o teorii vzájemnosti. Proudhon principy mutualismu vysvětluje a prosazuje v několika svých dílech; v *Systému ekonomických protikladů* říká:

„Abychom tedy dospěli k definitivní organizaci, která se zdá být určena našemu druhu na této planetě, nezbyvá nic jiného než najít všeobecnou rovnici pro řešení všech našich rozporů. Ale jaký bude vzorec této rovnice? Měli jsme již možnost to nahlédnout: musí to být zákon směny, teorie MUTUALITY, systém záruk, který rozřeší staré formy našich občanských a obchodních společností a splní všechny podmínky účinnosti, pokroku a spravedlnosti, na které upozornila kritika; musí to být společnost, která již nebude jen konvenční, ale bude skutečná; která promění rozparcelování pozemků v nástroj vědy; která zruší otroctví strojů a dokáže předvídat krize při jejich vzniku; která učiní z konkurence užitek a z monopolu záruku bezpečnosti pro všechny; která silou svých principů nebude kapitálu poskytovat kredit a ochranu státu, ale podrobí kapitál a stát práci; která upřímností směny vytvoří skutečnou solidaritu mezi národy; která bez zakazování individuální iniciativy, bez bránění domácím úsporám povede ustavičně ke společnosti bohatství, jež bylo odcizeno přivlastněním; která díky obratu kapitálových výdajů a příjmů zajistí rovnost občanů v politice i v průmyslu, a prostřednictvím ohromného systému veřejného vzdělání, jež povede k trvalému vzrůstu jejich úrovně, zabezpečí rovnost jejich funkcí a vyrovnanost jejich schopností; která skrze spravedlnost, blahobyt a ctnost obnoví lidské svědomí a zajistí harmonii a rovnost generací; zkrátka společnost, která jsouc zároveň organizací i transformací, unikne provizoriu, zajistí vše a k ničemu nebude nutit...“

*Teorie mutuality čili vzájemnosti, to znamená přirozené směny, jejíž nejjednodušší formou je spotřební půjčka, je z hlediska kolektivní existence syntézou dvou idejí, vlastnictví a komunity. Je to syntéza tak stará jako prvky, z nichž se skládá, protože není vlastně ničím jiným než návratem společnosti k její prvotní praxi skrze bludiště objevů a systémů, výsledek šesti tisíc let zprostředkování onoho základního tvrzení, že A rovná se A.*⁵⁴

Teorii mutualismu v ekonomickém kontextu reprezentují zejména bezúročné lidové banky, založené na dobrovolných příspěvcích od lidí. Proudhon se o takový projekt pokusil, bohužel ale neúspěšně. *Banque du Peuple*, tedy lidová banka, měla umožňovat ekonomickou činnost lidem s malým či žádným vlastním kapitálem bez zatížení úroky. Teoretický koncept sice sbíral pozitivní ohlasy veřejnosti, ale při pokusu o realizaci nevybral od lidí dostatek peněz, aby banka měla legislativou požadovaný základní kapitál, a proto projekt zanedlouho musel skončit.⁵⁵

Mutualismus úzce souvisí s teorií spravedlivé hodnoty, která je podle Proudhona v případě kapitalismu hrubě nerespektována. Proudhon pro ni využívá filozofické zdůvodnění: hodnotu určuje vzájemný poměr produktů a práce jako princip tohoto vzájemného poměru. Jeho pojetí hodnoty vychází z klasických teorií Adama Smithe a Davida Ricarda. Adam Smith, skotský filozof 18. století a zakladatel moderní ekonomie, se zabýval svou teorií hodnoty zboží ve slavném díle *Bohatství národů*. Hodnotu zakládal na množství práce, která je třeba ke zhotovení daného výrobku. Práce je totiž podle něj jediným univerzálním a přesným měřítkem hodnoty a jediným standardem pro porovnávání různých komodit.⁵⁶ David Ricardo, britský filozof a ekonom přelomu 18. a 19. století, rovněž zastával pracovní teorii hodnoty. Ve své knize *Zásady politické ekonomie a zdanění* ji definoval takto: „Hodnota zboží nebo množství jakéhokoli jiného zboží, za které se směňuje, závisí na relativním množství práce, která je nutná k jeho výrobě, a nikoli na větší či menší odměně, která se za tuto práci platí.“⁵⁷ Proudhon svou teorii sice zakládá na těchto dvou klasických ekonomech, ale přidává k nim ještě další složky. Přejímá od nich myšlenku, že základem pro určení hodnoty je množství potřebné práce. Nezbytnou složkou

---

⁵⁴ MAGINCOVÁ, Dagmar et al. *Proměny anarchismu (1793-1939)*. Praha: Academia, 2024, kap. 4.

⁵⁵ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*, s. 122–123.

⁵⁶ ROBINSON, John A. a J. Robert SUBRICK. Adam Smith and The Labor Theory of Value. In: *Adam Smith Works* [online]. 26. 4. 2024 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://www.adamsmithworks.org/documents/robinson-subrick-smith-labor-theory-of-value>

⁵⁷ RICARDO, David. *On The Principles of Political Economy and Taxation* [online]. 1817, kap. 1 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/ricardo/tax/ch01.htm>

spravedlivé hodnoty je ale i spravedlivé ohodnocení této práce. To znamená, že cena zboží by měla pokrývat náklady na práci a zároveň umožnit pracovníkovi slušný život, což v kapitalistickém systému bylo narušeno vykořisťováním a vytvářením monopolů. V *Idée générale de la révolution au XIXe siècle (Obecná idea revoluce v 19. století)* Proudhon o stanovení spravedlivé ceny píše:

„Prodej, z hlediska ekonomické spravedlnosti a hodnoty, bude upřímný, řádný, bezúhonný, pokud bude uskutečněn, nakolik to dovoluje lidské ocenění, za spravedlivou cenu. Co je spravedlivá cena za jakýkoli druh služby nebo zboží? Je to cena, která přesně vyjadřuje: 1. výši výrobních nákladů podle oficiálního průměru svobodných výrobců; 2. mzdu obchodníka neboli náhradu za výhodu, o kterou se prodávající zbavuje tím, že s věcí nakládá.“⁵⁸

2.5. Anarchismus

Pierre-Joseph Proudhon je považován za jednoho ze zakladatelů anarchismu. Podle jeho názoru by společnost měla existovat bez panovníka a bez státu. Byl zastáncem decentralizované organizace v menších komunitách, kde by byl majetek spravován kolektivně. Spolupráce mezi nimi by měla fungovat na principu dobrovolných asociací a federací. Proudhon byl dokonce prvním, kdo o sobě hrdě prohlásil, že je anarchista, a pojmu připsal pozitivní význam. Toto prohlášení učinil v díle *Co je to vlastnictví?*:

„Druhým účinkem vlastnictví je despotismus. Avšak protože despotismus se v mysli nevyhnutelně pojí s představou legitimní autority, vysvětlují-li přirozené příčiny despotismu, musím uvést i princip této autority.“

Jaké formě vlády dáme přednost? – Ach, cožpak si můžete vybírat?, odpoví nejspíš některý z mých mladších čtenářů. Jste nejspíš republikán. – Republikán ano, ale to slovo nic neupřesňuje. Res publica znamená věc veřejná, takže kdokoli chce v jakékoli podobě vlády věc veřejnou, může si říkat republikán. I králové jsou republikáni. – Takže jste demokrat? – Ne. – Jakže, jste snad monarchista? – Ne. – Konstitucionalista? – Pánbůh chraň. – Jste tedy aristokrat? – Ani náhodou. – Chcete smíšenou vládu? – To tak! – Co tedy jste? – Jsem anarchista.

---

⁵⁸ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Idée générale de la révolution au XIXe siècle, choix d'études sur la pratique révolutionnaire et industrielle* [online]. Paris: Garnier frères, 1851, s. 262 [cit. 18.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6115074k>

*Chápu, děláte satiru. A tahle míří na vládu. – V žádném případě: právě jste slyšel mé vážné a zrale uvážené vyznání víry.*⁵⁹

Proudhon tedy opravdu věřil v to, že společnost by bez panovníka, autoritativního vládce jakéhokoli původu, byla spravedlivější a rovnější. Celý státní aparát je vlastně jen prodloužením panovníkovy moci, proto je jakékoli státní zřízení vždy špatné. Jeho vize anarchistické společnosti nepředstavovala chaos. Ba naopak, věřil v lidskou racionalitu, vzájemnou spolupráci a touhu po svobodě, které by měly vést k harmonickému soužití bez nežádoucího utlačování vládnoucími silami. Nejvyšší dokonalost společnosti spatřuje ve spojení řádu a anarchie:

*„Tak jako člověk hledá spravedlnost v rovnosti, společnost hledá řád v anarchii. Formou vlády, k níž se den ode dne blížíme, je anarchie jakožto absence pána, panovníka. Zatvrzelý zvyk považovat člověka za vzor a jeho vůli za zákon nás vede k tomu, abychom na anarchii hleděli jako na vrchol nepořádku a výraz chaosu.*⁶⁰

Cesta k dosažení harmonické anarchické společnosti zůstává složitá. Proudhon kritizuje nefunkčnost revolucí, jelikož podle něj všechny politické strany, které usilují o moc, bez výjimky představují různé formy absolutismu. Politickou revoluci viděl jako pouhý prostředek k tolik potřebné revoluci sociální, jež byla jeho cílem. Sociální změna ale nemůže nastat zcela náhle. Měla by postupně vzejít z lidu, z jeho přesvědčení o nespravedlivém současném stavu a vizi rovnější a svobodnější budoucnosti. Vykořisťovatelský průmyslový kapitalismus jeho současnosti tedy představuje zároveň příležitost pro změnu společnosti plynoucí z ní samotné, ne z programu politických špiček. Tomek a Slačálek uvádějí: „Ve spojitosti ekonomie a politiky spatřoval Proudhon nejen zdroj vykořisťování a nesvobody, nýbrž v ní nacházel také východisko společenské emancipace, neboť osvobození z moci kapitálu znamená zároveň osvobození z moci násilí a autority.“⁶¹

2.6. Federalismus

Podstatnou složkou Proudhonovy filozofie je federalismus, který prosazuje v politice i ekonomii, je součástí mutualistické teorie. Jako alternativu k utlačovatelským centralizovaným státům navrhuje Proudhon decentralizovanou strukturu, kde je moc

⁵⁹ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 272.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 276–277.

⁶¹ TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 92.

přenesena na menší samosprávné celky (obce, regiony). Decentralizované uspořádání má zajistit větší svobodu a autonomii jednotlivých složek, což vede k vyšší spravedlnosti ve společnosti. Samosprávné jednotky by se měly do federací spojovat na základě dobrovolných smluv a v rámci nich spolupracovat na společných cílech. Zákonodárná iniciativa by měla vycházet z lidu, případně toho, co je mu nejbliž. Proto by rozhodovat měla nejprve nejnížší, místní úroveň správy, až poté vyšší úrovně federace. Základem federace je dobrovolná smlouva; sám pojem vznikl z latinského slova *foedus*, tedy smlouva:

„Smlouva, kterou se jeden nebo více náčelníků rodiny, jedno nebo více společenství, jedna nebo více skupin společenství či států vzájemně mezi sebou zavázali, na základě vzájemné rovnosti, že jedna nebo několik konkrétních věcí bude spadat výhradně pod pravomoc delegátů federace.“⁶²

Při ustavování federalismu se dostáváme opět k Proudhonově protikladné dialektice. Federativní uspořádání je totiž výsledkem vyvažování dvou antagonismů – anarchistické a hierarchické společnosti:

„Společnost je rozdělena na dvě velké části: jednu tradiční, v zásadě hierarchickou, a druhou, která se v podstatě prohlašuje za anarchistickou, to znamená vzpouzející se každé božské i lidské autoritě, a která tedy představuje socialismus. Ovšem pravda se nachází nikoli ve vyloučení jednoho z protikladů, ale právě a jedině ve smíření obou dvou.“⁶³

V ekonomii se Proudhon též přiklání k federalismu. Hospodaření by mělo být organizováno do mutualistických sdružení, která sdílí vlastnictví výrobních prostředků a výsledky společné práce spravedlivě přerozdělují. Federalistické uspořádání bojuje proti kapitalistickým monopolům, vykořisťování a nerovnosti mezi občany. Vše by mělo být opět založeno na dobrovolnosti a vzájemném respektu bez donucovacích sil státu nebo podobné moci.

2.7. Proudhonův postoj k ženám

Ačkoli byl Proudhon ve většině svých myšlenek velmi progresivní a často radikální, co se týče jeho postoje k ženám, představoval názory typického konzervativního muže své doby: ženy jsou podřazené mužům. Jeho názory o postavení žen ve společnosti byly

---

⁶² PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 314.

⁶³ *Ibid.*

zpátečnické a byl za ně kritizován i některými svými současníky. Je to další z Proudhonových paradoxů, který kontrastuje s jeho důrazem na rovnost a spravedlnost ve společnosti. Podle Proudhona by ženy měly zůstat u vykonávání tradičních rolí manželek, matek a hospodyní a neusilovat ve veřejné nebo profesní sféře o stejná práva, jako mají muži. Nevidí v tomto případě dva protiklady, muže a ženu, které by se měly vyvažovat tak jako ostatní skutečnosti ve světě. V *Systému ekonomických protikladů* Proudhon píše:

„Čím více o tom přemýšlím, tím méně si uvědomuji, jaký je osud ženy mimo rodinu a domácnost. Kurtizána nebo hospodyně (říkám hospodyně, a ne služka), nevidím žádnou střední cestu: co je na této alternativě tak ponižujícího? V čem je role ženy, která má na starosti chod domácnosti a vše, co souvisí se spotřebou a úsporami, horší než role muže, jehož správnou funkcí je velet dílně, jinými slovy řídit výrobu a směnu?“⁶⁴

Proudhonovi tedy připadá naprosto v pořádku, aby ženy a muži zastávali ve společnosti odlišné role a na této nerovnosti nevidí nic špatného. Ba naopak, brojí proti ženskému emancipačnímu hnutí a ve vnímání rozdílnosti pohlaví je poměrně přísný, dokonce tento rozdíl přirovnává k odlišnosti mezi živočišnými rasami. V knize *Co je to vlastnictví?* píše:

„Mezi mužem a ženou může existovat láska, vášeň, pouto zvyku a cokoli chcete, ale ne skutečná společnost. Muž a žena netvoří společnost. Rozdílem pohlaví mezi nimi vyvstává překrada téhož typu, jako je ta, která od sebe dělí různé rasy u zvířat. Proto ani zdaleka nevítám to, čemu se dnes říká emancipace žen, a kdyby bylo třeba zajít až tak daleko, spíše bych se klonil k tomu ženy přimět žít v odloučení.“⁶⁵

Silná slova i v kontextu 19. století, kdy už ženská emancipace pomalu nabírá na popularitě a je podporována i řadou tehdejších filozofů-mužů. Ačkoli Proudhon nevidí vlastně nic podřadného na kariéře ženy v domácnosti, ženskou esenci vnímá ze svého principu stále záporně:

„...ze všeho, co jsme si právě přečetli, vyplývá, že ženský prvek, navzdory specifické vlastnosti, která vyplývá z jeho samotné podřízenosti a díky níž je uznáván, je

---

⁶⁴ PROUDHON, Pierre-Joseph a Tremblay JEAN-MARIE. *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère. (Extraits)*, s. 110.

⁶⁵ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 251, poznámka pod čarou.

v konečném důsledku negativním prvkem, zmenšením nebo oslabením mužského prvku, který jediný představuje integritu ducha...“⁶⁶

Pelikán vysvětluje dle třetího svazku *De la justice dans la Révolution et dans l'Église* Proudhonovo matematické odůvodnění ženské podřazenosti: „žena představuje po fyzické stránce 2/3 muže, po intelektuální stránce 2/3 muže a po morální stránce také 2/3 muže.“⁶⁷ A jelikož se tyto charakteristiky v občanském životě mezi sebou násobí, Proudhon dochází k výsledku, že žena tvoří pouze 8/27 muže, tudíž je o tento poměr jemu podřízenější.⁶⁸

K Proudhonovu obecnému postoji k ženám Pelikán dodává: „Proudhon zde v podstatě odmítá chápat srovnání statusu muže a ženy ve společnosti jako rozpor, jako zdroj napětí, jako protiklady, které by podle jeho koncepce bylo třeba usmiřovat a vyvažovat, naopak se uchyluje k prosté tezi bez antiteze: muž je ženě nadřazen.“⁶⁹

---

⁶⁶ PROUDHON, Pierre-Joseph. *De la justice dans la Révolution et dans l'Église: Nouveaux principes de philosophie pratique*, s. 378, Tome III.

⁶⁷ PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 317, poznámka pod čarou.

⁶⁸ PROUDHON, Pierre-Joseph. *De la justice dans la Révolution et dans l'Église: Nouveaux principes de philosophie pratique*, s. 375, Tome III.

⁶⁹ PELIKÁN, Čestmír. *Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona*, s. 316.

3. Přijetí myšlenek Pierra-Josepha Proudhona

Třetí kapitola nastíní přijetí Proudhonových myšlenek jeho současníky a krátce nahlédne na jejich uznání dnes. Zastaví se u nejzásadnějších kritiků a pokračovatelů, a nabídne tak širší kontext pro vnímání Proudhonova díla.

3.1. Přijetí současníky

Pierre-Joseph Proudhon své dílo stavěl na boji protikladů a jeho texty samotné občas vyznívají paradoxně. Rozporuplné bylo i přijetí jeho díla tehdejšími mysliteli. Často byl kritizován za své příliš radikální názory a kvůli svým spisům byl tři roky vězněn. Jeho texty ale nesporně inspirovaly jak anarchistické, tak socialistické hnutí.

Proudhonova nejslavnější kniha *Co je to vlastnictví?* pro něj znamenala ukončení stipendia na akademii v Besançonu, a následně dokonce soud. Díky zastání pana Blanquiho, profesora politické ekonomie a člena Francouzského institutu, však Proudhon vyvázl bez postihu.⁷⁰ *Co je to vlastnictví?* bylo v době svého vydání přelomové, radikální dílo, které přirozeně provokovalo bouřlivé diskuze. Rudolf Rocker dokonce tvrdí, že právě toto dílo definitivně přivedlo Marxe k socialismu a že právě z něj Marx vycházel při formulaci mnohých svých teorií. Vysvětloval též Marxovy pozdější prudké útoky proti Proudhonovi snahou skrýt, co mu dlužil.⁷¹

Zásadní osobností vztahující se k Proudhonovu dílu byl právě německý socialistický filozof Karl Marx. Zpočátku s Proudhonem sympatizoval a text *Co je to vlastnictví?* ho doslova nadchnul, nazval ho dokonce „vědeckým manifestem francouzského proletariátu“.⁷² Marx i Proudhon měli v mnohém stejné hodnoty a cíle jako rovnost, beztřídní společnost, omezení soukromého vlastnictví, konec kapitalismu a s ním spojeného vykořisťování. V cestách k dosažení těchto hodnot se ale rozcházel. Proudhon zastával koncepci volného socialismu založeného na participačním a emancipačním principu, kdežto Marx se klonil k variantě mocensko-politické revoluce. Co se týče politického uspořádání, Proudhon cílil na bezstátní společnost, zatímco Marx propagoval silnou státní kontrolu a podřízenost ideologii. Konflikt těchto dvou myslitelů započal tím, že Marx vyzval Proudhona, aby pro něj psal otevřené dopisy v rámci jednoho velkého socialistického projektu. Avšak Proudhon viděl v projektu jisté rezervy a měl připomínky

⁷⁰ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 47–57.

⁷¹ ROCKER, Rudolf. Marx and Anarchism. [online]. 1925 [cit. 02.06.2024]. Dostupné z: <https://theanarchistlibrary.org/library/rudolf-rocker-marx-and-anarchism>

⁷² TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*, s. 84.

k Marxovu centralistickému a revolučnímu pohledu na věc. Navíc se mu snažil sdělit, že na pravidelnou korespondenci v rámci tohoto projektu vlastně nemá ani čas. Z dopisu Proudhona Marxovi:

„Nemohu vám však slíbit, že budu psát tak mnoho ani tak často; mé zájmy nejrůznějšího druhu spojené s mou přirozenou leností mi nedovolují vynakládat tolik epistolárního úsilí. [...] Dejme světu příklad vzdělané a obezřetné tolerance, ale protože stojíme v čele hnutí, nestaňme se vůdci nové netolerance, nestavme se do pozice apoštolů nového náboženství, byť by to bylo náboženství logiky, náboženství rozumu. Měli bychom přivítat a povzbudit veškeré protesty; zbavme se všeho vylučování, vší mystiky; nepovažujme nikdy žádnou otázku za zcela vyčerpanou a když uvedeme náš poslední argument, začněme, je-li třeba, s výmluvností a ironií. Za této podmínky vstoupím s radostí do vašeho sdružení, jinak ne!“⁷³

Tím skončila jejich přátelská korespondence. Marx na citovaný otevřený dopis ani neodpověděl a od té chvíle Proudhona otevřeně kritizoval. Jejich otevřený spor krásně ilustruje Marxovo dílo *Bída filozofie* jakožto kritická odpověď na Proudhonův spis *Systém ekonomických protikladů aneb Filozofie bídy*.

Další vlivnou osobností, kterou je nutno v tomto kontextu zmínit, je ruský anarchistický filozof Michail Bakunin. Ten měl na Proudhonovo dílo rovněž jak jinak než rozporuplné názory. Ve většině ale s Proudhonem souhlasil, ve své filozofii vycházel z jeho idejí, a je tak považován za Proudhonova pokračovatele. Inspiraci v Proudhonově díle sám přiznává, říká dokonce, že Proudhon je „mistr nás všech“.⁷⁴ Pozitivně vnímal jeho anarchistické smýšlení, mutualismus a kritiku soukromého vlastnictví. Byl ale o poznání radikálnější v použití násilné revoluce pro dosažení svých cílů. Neshody mezi nimi vyvrcholily, když Bakunin Proudhona obvinil z toho, že se v jednu chvíli příliš nechal ovlivnit Biblií a římským právem, a dokonce že je nenapravitelným idealistou.⁷⁵

---

⁷³ MAGINCOVÁ, Dagmar et al. *Proměny anarchismu (1793-1939)*, kap. 4.

⁷⁴ WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*, s. xv.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 266.

3.2. Přijetí ve 21. století

Pierre-Joseph Proudhon je považován za průkopníka anarchistického smýšlení, a zůstává tak dodnes relevantní postavou nejen v oboru politické filozofie. I v současnosti jsou však jeho myšlenky přijímány různorodě. Pozitivní hodnocení sbírá tím, jak svými názory předběhl svou dobu, nabídl zcela originální koncept vlastnictví a zajímavou formu organizace společnosti. Jeho teorie mutualismu a federalismu odpovídají současným snahám o udržitelnější způsob života a omezení zvětšování sociální nerovnosti. Kritizován bývá za své sexistické názory, přílišnou utopičnost nebo nedostatek praktických nástrojů a mechanismů nutných pro dosažení svých ideálů. Proudhon je v současném akademickém světě vnímán jako zásadní osobnost pro vznik a vývoj ideologie anarchismu; tato tvrzení najdeme například v dílech *Anarchism: a Beginner's guide* od profesorky politické filozofie Ruth Kinna⁷⁶, v úvodu knihy *Demanding the Impossible*⁷⁷ britského historika a filozofa Petera Marshalla, nebo v publikaci *Anarchism: A Very Short Introduction* od britského anarchistického spisovatele Colina Warda.⁷⁸ V tomto spíše historickém kontextu je nahlíženo na jeho dílo, které ale dodnes nepochybně ovlivňuje příznivce tohoto směru.

---

⁷⁶ KINNA, Ruth. *Anarchism: a beginner's guide* [online]. Oxford: Oneworld Publications, , s. 10 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://files.libcom.org/files/Anarchism%20-%20A%20Beginners%20Guide%20-%20Kinna,%20Ruth.pdf>

⁷⁷ MARSHALL, Peter H. *Demanding the Impossible: A history of Anarchism* [online]. 1993, kap. Introduction [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://theanarchistlibrary.org/library/peter-h-marshall-demanding-the-impossible#toc70>

⁷⁸ WARD, Colin. *Anarchism: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2004, s. 3 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://www.hservers.org/pdfjs/web/viewer.html?file=/kobo/Very%20Short%20Introductions/Anarchism%20-%20A%20Very%20Short%20Introduction.pdf>

4. Aplikace Proudhonových myšlenek na současné výzvy

Pierre-Joseph Proudhon byl osobností poloviny 19. století, v jeho díle se tedy setkáváme s bezmála 200 let starými názory, které byly formulovány v naprosto odlišném historickém kontextu. Některé jeho myšlenky jsou tedy přirozeně zastaralé a v dnešním světě nepoužitelné, jiné naopak předběhly svou dobu a mají potenciál být stále relevantní a inspirativní i pro výzvy současného světa.

Jednou z takových velkých výzev je udržitelnost lidské činnosti vzhledem k životnímu prostředí. Proudhon kladl důraz na život v harmonii s přírodními zákony, odpovědnost za použití přírodních zdrojů a respekt k životnímu prostředí. Úctu k přírodě používá zároveň jako jeden z argumentů nemožnosti vlastnictví:

„Jak se mohou přírodní statky, bohatství vzniklé Prozřetelností, stát soukromým vlastnictvím? [...] Já se ptám, jak souvisí pevnost a neměnnost pozemku s právem na přisvojení? Dokonale chápu, že věc vymezená a neplynoucí, jako je pozemek, je k přisvojení snazší než voda nebo světlo, že je snazší uplatňovat právo na vlastnění půdy než ovzduší, ale nejde o to, co je více či méně snadné. [...] Neptáme se, proč byla země přisvojena spíše než moře nebo povětrí; chceme vědět, na základě jakého práva si člověk přisvojil toto bohatství, které nevytvořil a které mu příroda poskytuje bezplatně. [...] Kdo má právo nechat si platit za užívání půdy, onoho bohatství, které člověk nevytvořil? A komu se má pachtovné za půdu platit? Patrně tomu, kdo půdu vytvořil.“⁷⁹

Z toho vyvozujeme, že přírodní zdroje by měly z principu být všech a pro všechny, a to i pro budoucí generace. Je tedy nutné, abychom se k životnímu prostředí chovali zodpovědně a volili udržitelné metody využívání přírodních zdrojů. Můžeme předpokládat, že by Proudhon souzněl s filozofií dnešních ekologů. Dost možná by byl příznivcem konceptu komunitních zahrad, podporoval by výchovu dětí ve vztahu s přírodou, preferoval by nákupy od menších lokálních producentů oproti velkým supermarketům, vymezoval by se proti rychlé módě. Proudhon by téměř jistě souhlasil s idejemi současného ekologického hnutí, ačkoli to ani zdaleka nezachází tolik do krajnosti jako on a nezakazuje soukromé pozemkové vlastnictví.

---

⁷⁹ PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*, s. 123–124.

K této problematice se váže i současná bytová krize, kdy si velké procento lidí nemůže dovolit vlastní bydlení, ačkoli jiní vlastní klidně i více nemovitostí, jež pro pohodlný život ani nepotřebují. Pokud by se pozemky, a na nich postavené domy, spravedlivě přerozdělovaly podle Proudhona v rámci kolektivního vlastnictví, bytová krize by možná ani nemusela vzniknout.

Důsledky kapitalismu v dnešním světě způsobují společenské nerovnosti snad více než kdy jindy. Alarmující je, že 1 % nejbohatších lidí drží téměř polovinu světového bohatství, zatímco chudší polovina světové populace vlastní pouze 0,75 % ze světového bohatství.⁸⁰ Proto i v současnosti přetrvává kritika kapitalismu z podobných důvodů, jaké měl v polovině 19. století i Proudhon. Hromadění majetku bohatými vede k postupnému rozevírání nůžek mezi nejchudší a nejmajetnější částí populace. Proti těmto nespravedlivým nerovnostem se staví mnoho současných hnutí, která bojují za progresivní zdanění bohatých, zlepšení pracovních podmínek a zvýšení minimální mzdy, nebo se snaží o rozvojovou pomoc v zemích třetího světa. Takovými organizacemi jsou například ActionAid, Oxfam International, International Labour Organization nebo International Trade Union Organization.

O nerovnosti se dnes často mluví i v kontextu nespravedlivých rozdílů ve mzdách u mužů a žen. Napříč všemi světovými regiony jsou ženy obecně placeny méně než muži s globálním průměrným rozdílem kolem 20 %.⁸¹ V České republice je dle dat Eurostatu z roku 2022 rozdíl na 17,9 %.⁸² V tomto případě by Proudhon možná nebojoval za své ideály rovnosti a spravedlnosti. Spíše by se vyslovil pro to – setrval-li by na svých názorech z 19. století – aby se ženy vrátily ke svým tradičním rolím, staraly se hlavně o domácnost a rodinu a nebudovaly si osobní kariéru, natož aby si stěžovaly na své finanční ohodnocení. Při dnes rozšířeném feminismu by tak tato část Proudhonovy filozofie pravděpodobně neobstála. Ani anarchisté, kteří jinak Proudhonovo dílo obdivují, nesouhlasí s jeho

---

⁸⁰ CHRISTENSEN, Martin-Brehm et al. *Survival of the richest. How we must tax the super-rich now to fight inequality* [online]. Oxfam, 2023, s. 16 [cit. 03.07.2024]. Dostupné z: <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/Survival%20of%20the%20Richest%20Full%20Report%20-English.pdf>

⁸¹ Equal pay for work of equal value. In: *United Nations* [online], odst. 2 [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/observances/equal-pay-day#:~:text=Across%20all%20regions%2C%20women%20are,around%2020%20per%20cent%20globally.>

⁸² EUROSTAT. Gender pay gap statistics. In: *Eurostat Statistics Explained* [online] [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics

sexistickými názory. Proudhonovy názory na ženy, jako oproti mužům podřadný druh člověka, prezentuje a kritizuje ve svém článku Angaut.

*„Proudhon prokázal, když ne misogynii, tak alespoň zjevný sexismus a násilný antifeminismus, když otevřeně tvrdil, že "ženy jsou fyzicky, intelektuálně a morálně méněcenné", také přímo ztotožňoval emancipaci žen a zpochybnění instituce manželství s rozšířením prostituce. Vzhledem k postojům, které se později staly postoji drtivé většiny anarchistického hnutí (alespoň co se týče principů), se Proudhonův antifeminismus v posledních dvou studiích *De la justice dans la Révolution et dans l'Église*, a ještě více v rukopise, který byl vydán posmrtně pod názvem *La pornocratie*, neobešel bez znepokojení, ne-li přímo odmítnutí mezi anarchisty.“⁸³*

V politice se dnes napříč různými světovými regiony objevují snahy o decentralizaci státní moci, aby sami občané jednotlivých států mohli o svých záležitostech lépe rozhodovat. Proudhonův federalismus či myšlenky organizace společnosti v menších lokálních samosprávách, se tak prakticky objevují v dnešních státech. Tato stále zachovaná státní složka by však Proudhonovi asi nevyhovovala; místo organizace národů ve státech by volil dobrovolná sdružení místních samosprávných jednotek bez řídicího hlasu shora. Naopak by Proudhon zřejmě pozitivně kvitoval dnešní demokratické principy, a to zejména referenda a občanské iniciativy obecně.

Ekonomická teorie mutualismu obsahuje mnoho zajímavých myšlenek a nepochybně předběhla svou dobu. Přesto nebyla zatím nikdy úspěšně prakticky uskutečněna v celé své šíři. Její jednotlivé prvky, jako výše zmíněný federalismus nebo vzájemná pomoc, se však v současnosti běžně uplatňují. Proudhon se též pokoušel zrealizovat projekt lidových bank, které měly fungovat podobně jako dnešní „peer to peer“ půjčky, tedy půjčky „lidé lidem“. Jedná se o alternativu k bankovním úvěrům s tím rozdílem, že namísto půjčky z jednoho zdroje si mohou firmy či fyzické osoby půjčit přímo od desítek, někdy i stovek jednotlivců, kteří jsou ochotni půjčit. Poskytovateli těchto nebankovních služeb jsou internetové platformy, což celý proces půjčky ještě více zjednodušuje a urychluje. Proudhon by pravděpodobně nesouhlasil se ziskem investorů na základě vysoké úrokové sazby, avšak mimo to by tento koncept téměř jistě hodnotil pozitivně. S jeho ekonomickými názory souzní i současné snahy o podporu malých místních firem, které produkují své výrobky

---

⁸³ ANGAUT, Jean-Christophe. *Conflit, anarchie et démocratie : en repartant de Proudhon*, odst. 10.

zodpovědně, oproti nadnárodním gigantům, kteří mají někdy téměř monopolní pozici na trhu.

5. Výzkum relevance Proudhonových myšlenek

Praktická výzkumná část této bakalářské práce je pouze její druhotnou složkou, proto také není příliš obsáhlá. Hlavním záměrem práce bylo přiblížit Proudhonovy stěžejní myšlenky v kontextu doby i na něj navazujících ideologií. Výzkumné šetření má za cíl zmapovat vnímání relevance těchto myšlenek v dnešním světě u vysokoškolských studentů. Výsledky výzkumu by nám měly načrtnout obraz toho, zda respondenti znají osobu Pierra-Josepha Proudhona, zdali se s jeho koncepty ztotožňují a jestli je vnímají jako relevantní i téměř 200 let po jejich vyřčení. Získaná data pak mohou posloužit k diskusi o tom, zda by bylo vhodné Proudhona více zařazovat do kurikula vysokoškolských kurzů nebo jestli by bylo přínosné snažit se o více překladů Proudhonových děl do češtiny, aby byla lépe přístupná českému čtenáři.

5.1. Hypotézy a cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjištění, zda dnešní mladá generace vysokoškolských studentů považuje Proudhonovy myšlenky za relevantní pro současný svět. Dalším cílem je potom určení toho, jak se studenti s představenými myšlenkami ztotožňují, jestli s nimi souhlasí, či nikoli. V neposlední řadě výzkum zjišťuje, jestli jsou odpovědi respondentů na jednotlivé koncepty v souladu s jejich obecnými postoji k ideologiím anarchismu a socialismu.

Prvním předpokladem je, že většina respondentů nebude znát myšlenky filozofa Pierra-Josepha Proudhona, ani jeho jméno jakožto autora. Pouze maximálně pětina respondentů uvede, že znají Proudhonovy myšlenky. Předpokládáme ale, že i v současnosti bude v průměru asi polovina respondentů souhlasit s jeho koncepty (zaškrtnou možnosti „ano“ nebo „spíše ano“). Výjimkou bude jeho misogynní postoj k ženám, u něhož odhadem 90 % respondentů z řad vysokoškolských studentů nebude souhlasit. Většina respondentů bude považovat prezentované teze za stále relevantní pro dnešní svět. Respondenti se ale nebudou otevřeně hlásit k ideologiím anarchismu ani socialismu, protože tyto pojmy mívají ve vnímání veřejnosti často negativní konotace.

5.2. Metodologie

Pro tento výzkum byla vybrána kvantitativní metoda, aby bylo možné nasbírat data od většího počtu respondentů a výsledky se tak daly lépe zobecnit. Jako technika sběru dat bylo zvoleno dotazníkové šetření. Dotazník je pro výzkumníka i respondenty jednoduchou a rychlou variantou kvantitativního výzkumu, jelikož nabízí uživatelsky přívětivé prostředí pro vyplnění i možnost jasné a přesné analýzy získaných dat. Požadovaný vzorek byl stanoven na 100 respondentů, přičemž základní soubor tvoří studenti vysokých škol v České republice. Vzorek respondentů byl vybrán metodou dostupného výběru, nejedná se tedy o náhodný výběr.

5.2.1. Dotazník

Sběr dat probíhal skrze internetový dotazník vytvořený na platformě Survio.⁸⁴ Aplikace Survio umožňuje vytvořit dotazníky s různými typy otázek a nabízí rovněž širokou škálu filtrů a nástrojů pro analýzu sesbíraných dat. Odkaz na dotazník byl vzhledem k cílovému vzorku sdílen ve veřejné Facebookové skupině *Studentské dotazníky*, v níž si studenti navzájem sdílí dotazníky ke svým seminárním či kvalifikačním pracím a vzájemně si tak vypomáhají se sběrem odpovědí. Skupina čítá přes 2400 členů, její obsah je však dostupný i nečlenům, tedy všem uživatelům sociální sítě Facebook. Dotazník nepožadoval od respondentů žádné osobní údaje, odpovědi byly shromažďovány zcela anonymně.

Použitý dotazník se skládá z dvaceti uzavřených otázek. Otevřené otázky z povahy cílů výzkumu nebylo třeba zařadit, navíc odpovědi získané z uzavřených otázek se snáze interpretují a zhodnocují. Počáteční čtyři otázky jsou určeny pro filtrování respondentů, od páté otázky pak začíná vlastní výzkum relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona. Pátá otázka se ptá, zda respondenti vůbec znají osobu tohoto filozofa, následujících dvanáct se pak dotazuje na to, jestli studenti souhlasí s vybranými Proudhonovými myšlenkami. V otázkách 6.–17. tedy respondenti odpovídají zaškrtnutím jednoho políčka ze škály „ano – spíše ano – spíše ne – ne – nerozumím otázce“. Osmnáctá otázka sleduje názory na relevanci představených myšlenek v současnosti. Toto pořadí bylo zvoleno záměrně, aby se respondenti v rámci první série otázek nad jednotlivými koncepty hlouběji zamysleli a na základě toho vyjádřili svůj postoj k nim. Otázka ohledně relevance těchto idejí tedy následuje až poté, když už jsou respondenti lépe seznámeni s obsahem pojmů, a rozhodovací proces volby odpovědi tak může být snazší. Poslední dvě závěrečné otázky

---

⁸⁴ Tisková verze dotazníku je k nahlédnutí v příloze.

zjišťují, zda respondenti souzní s ideami anarchismu a socialismu. Cíleně v těchto otázkách nejsou uvedeny definice daných ideologií, aby se odpovědi zakládaly na všeobecném předporozumění těmto pojmům, které avšak nemusí odpovídat učebnicovým definicím. Není zkoumáno, zda opravdu dotázaní studenti souhlasí s myšlenkami anarchismu nebo socialismu, ale zda si oni sami myslí, že s nimi souzní, či nikoli, na základě svého osobního vnímání termínů anarchismus a socialismus.

5.3. Interpretace výsledků

Výzkumu relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona se zúčastnilo celkem 133 respondentů, přičemž 80 z nich vyhovovalo kritériu studenta vysoké školy. Následující data tedy vycházejí z odpovědí pouze těchto osmdesáti studentů. Nebylo překvapením, že většina respondentů v páté otázce uvedla, že vůbec nezná filozofa Pierra-Josepha Proudhona, konkrétně to bylo 75 % z nich. Naopak pouze dva dotazovaní uvedli, že znají nejen jeho jméno, ale i jeho myšlenky. Zbývajících osmnáct respondentů už někdy Proudhonovo jméno zaslechlo, ale s jeho filozofií není seznámeno.

Následující série otázek se již zaměřuje na konkrétní Proudhonovy myšlenky či výroky. Slavný Proudhonův citát „Vlastnictví je krádež!“ byl použitý hned v šesté otázce. 80 % dotazovaných uvedlo, že s ním nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí. Pouze jeden student projevil s citátem jasný souhlas a šest respondentů výroku nerozumělo. Naopak s Proudhonovým pojetím dialektiky, kterou představuje neustálé vzájemné vyvažování protikladů, souzní 77,5 % respondentů. Spravedlnost vnímá jako nejdůležitější hodnotu ve společnosti, stejně jako Proudhon, 70 % zúčastněných studentů. Velký nesouhlas naopak panuje kolem teze, že vlastnictví není přirozeným právem člověka, a to u více než tři čtvrtin respondentů. Téměř polovina zaujala jasně nesouhlasné stanovisko k výroku „Anarchie je řád.“ a pětina respondentů s touto myšlenkou rovněž spíše nesouhlasí. 60 % dotazovaných si myslí, že soukromé vlastnictví ve svém důsledku dává reálnou ekonomickou moc občanům, a tím omezuje moc a vliv státu. V otázce rovnosti byly výsledky poměrně vyvážené, 51 % respondentů souhlasí nebo spíše souhlasí s tvrzením, že je rovnost nejdůležitější hodnotou společnosti, 46 % dotazovaných studentů s tímto nesouhlasí či spíše nesouhlasí. Čtvrtina respondentů si myslí, že touha po vlastnictví majetku jednotlivců probíhá na úkor jejich okolí. Více než třetina s touto tezí také spíše souhlasí. Poměrně jasný názor převládá v otázce bezstátní společnosti. Proti výroku, že lidem by bylo lépe ve společnosti bez státu, se vymezilo 80 % zúčastněných. Patnáctá otázka se ptala, zda je podle respondentů Proudhonův mutualismus dobrým ekonomickým záměrem. Více než 61 %

dotazovaných uvedlo, že s danou tezí nesouhlasí či spíše nesouhlasí. I přes stručné vysvětlení pojmu v poznámce u otázky deset respondentů uvedlo, že otázce nerozumí. Vzhledem ke specifitě pojmu mutualismus je tento počet, nejvyšší z celého dotazníku, právě zde pochopitelný. Kladné odpovědi se objevily u následující otázky ohledně federalismu. Padesát sedm respondentů souhlasí nebo spíše souhlasí s tím, že federativní uspořádání společnosti je dobré. Sedmnáctá otázka, poslední z této série, patřila postavení mužů a žen ve společnosti. Dle předpokladů většina studentů, konkrétně 67,5 % z nich, si nemyslí, že jsou muži nadřazeni ženám. Překvapivým zjištěním ale bylo, že dvacet respondentů je opačného názoru – na otázku odpověděli možnostmi ano nebo spíše ano.

Osmnáctý bod dotazníku se týkal relevance zmíněných koncepcí pro dnešní svět. Odpovědi byly opět různorodé. Jako nejrelevantnější na základě tohoto výzkumu působí myšlenky „spravedlnost je nejdůležitější hodnotou společnosti“ s 58 příznivci, „ve světě neustále probíhá vzájemné balancování protikladných tendencí“ s 55 souhlasnými odpověďmi, „lidé se snaží vlastnit co nejvíce i na úkor ostatních“ s 51 kladnými reakcemi a v neposlední řadě 46 respondentů označilo za relevantní ideu federalismu. Naopak jako nejméně relevantní vychází myšlenky „společnost je lepší bez státu“ s 58 hlasy proti, „vlastnictví není přirozeným právem člověka“ s 56 nesouhlasnými reakcemi, dále výroky „vlastnictví je krádež“ s 50 a „anarchie je řád“ se 49 zápornými odpověďmi a nakonec teze „muži jsou nadřazeni ženám“, kterou nepovažuje za relevantní 50 dotazovaných.

Otázka číslo devatenáct zjišťovala, zda studenti souzní s myšlenkami anarchismu. Dle očekávání většina respondentů nesouhlasila – dvacet osm z nich označilo možnost „ne“, třicet z nich zaškrtnulo umírněnější variantu „spíše ne“. Analogická dvacátá otázka mířila na socialismus. Výsledky zde jsou velmi podobné – dvacet osm respondentů hlasovalo pro možnost „ne“, dvacet sedm z nich zvolilo „spíše ne“. Zajímavým zjištěním je, že jasné „ano“ padlo v případě anarchismu desetkrát, kdežto v případě socialismu pouze čtyřikrát.

5.4. Limity výzkumu

Realizovaný výzkum přirozeně naráží na své limity. Zvolená technika online dotazníku nejde ve zjišťování dat příliš do hloubky. Otázky mají omezený počet možností odpovědí, nijak neřeší případné chybné porozumění pojmům. Nepochopení otázky nebo pojmu respondentem je ošetřeno pouze možnostmi „nerozumím otázce“ a není zde navržena možnost dalšího dovysvětlení. U respondentů internetového dotazníku též nelze ověřit, zda

odpovídali upřímně a pravdivě, a jestli například pouze nepředstírali příslušnost ke skupině vysokoškolských studentů. Anonymní dotazník může zkrátka vyplnit kdokoli, kdo se k němu dostane, čímž je narušena reliabilita výsledků.

To nás dostává k problematice výzkumného vzorku. Nebyl zaručen náhodný výběr vzorku, a tak ho nelze považovat za dostatečně reprezentativní. Výzkum vedený skrze výzvu na Facebookové skupině značně limituje respondenty pouze na uživatele této sociální sítě. Je samozřejmě možné, že ti ho dále sdíleli i svým kolegům, kteří profil na této sociální síti nemají, je to ale spíše nepravděpodobné, a navíc tento fakt nelze nijak ověřit. Zároveň se k dotazníku skrze veřejnou skupinu může dostat prakticky kdokoli, i někdo s cílem odpovídat nepravdivě a zkreslovat tak výsledky. Konečný počet 80 odpovědí se rovněž jeví jako poměrně nízký pro možnost vyvození validních závěrů.

Dalším faktorem je míra ověřitelnosti cílů a hypotéz. Klíčová otázka relevance Proudhonových myšlenek poměrně jasně vyplývá z otázky číslo 18. Narážíme ale opět na možné nepochopení, nebo chybnou interpretaci daných myšlenek, které dotazník nijak neošetřuje. Tato potíž se objevuje i v bodech dotazování na souhlas či nesouhlas s Proudhonovými koncepty v otázkách 6.-17.

I přes výše popsané limity provedeného výzkumu mohou data získaná dotazníkovým šetřením posloužit alespoň k nastínění vnímání relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona u vysokoškolských studentů. Stále je zde potenciál brát výsledky jako podnět k diskusi o možné přínosné popularizaci některých Proudhonových textů v českém jazykovém prostředí.

5.5. Závěry a zhodnocení výzkumu

Výzkum relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona poskytl náhled na současné povědomí o něm a vnímání jeho idejí mezi vysokoškolskými studenty. Přestože většina respondentů Proudhona nezná, určité jeho myšlenky, zejména ty týkající se spravedlnosti a dialektiky světa, nacházejí mezi studenty pozitivní ohlas. Ukázalo se, že nejvíce studentů považuje za relevantní právě myšlenku spravedlnosti jako nejdůležitější hodnoty společnosti a ideu světa založeného na principu vyvažování protikladů. Oproti tomu myšlenky o bezstátní společnosti, vlastnictví jako krádeži či nadřazenosti mužů nad ženami byly většinou respondentů odmítnuty. Stejně jako v minulosti jsou tak i dnes Proudhonovy ideje přijímány rozporuplně. Konkrétně nám to ukazují výsledky otázky číslo 18 ohledně

relevance jeho myšlenek: šest myšlenek považovala většina respondentů za relevantní pro dnešní svět, zbylých šest naopak většina dotazovaných studentů vnímala jako nerelevantní.

Výzkum potvrdil hypotézu, že povědomí o Proudhonovi je mezi studenty nízké. Důvodem může být nevelké zastoupení jeho textů v českém jazyce, což naznačuje potenciál pro zlepšení informovanosti prostřednictvím překladů jeho děl do češtiny. Také se ukázalo, že ačkoli se studenti často neidentifikují s ideologiemi anarchismu a socialismu, určité aspekty těchto ideologií, pokud jsou prezentovány izolovaně, pro ně představují relevantní myšlenky, s nimiž souzní.

Nicméně je nutné uznat limity tohoto výzkumu, včetně malého a nereprezentativního vzorku a potenciálního nepochopení otázek respondenty (zvláště se zdál být problematický pojem mutualismus). Z těchto důvodů by další podobné výzkumy měly zahrnovat širší vzorek zajištěný metodou náhodného výběru, aby výsledná data měla vyšší vypovídací hodnotu. Vhodné a přínosné by bylo i detailnější zkoumání postojů k Proudhonovým myšlenkám, což by vyžadovalo podrobnější vysvětlení jednotlivých idejí, ideálně ilustrované přímými citacemi z jeho knih. Navzdory těmto nedostatkům mohou získaná data posloužit jako podnět pro diskusi o významu a potenciálu Proudhonových myšlenek v současném světě a možnosti jejich širšího začlenění do vzdělávacího kurikula.

Závěr

Pierre-Joseph Proudhon, muž mnoha paradoxů, je považován za zakládajícího anarchistického myslitele, který byl bezesporu velmi výraznou postavou politické filozofie 19. století. Přesto ale jeho dílo v českém prostředí není tolik známé jako jinde v Evropě, například v jeho rodné Francii. Na vině může být fakt, že se do češtiny jeho díla začala překládat až teprve nedávno. Tato skutečnost trochu neprobádané oblasti byla jednou z motivací pro tvorbu této práce.

Bakalářská práce si kladla za cíl představit čtenářům hlavní Proudhonovy myšlenky a dokázat jejich relevanci jednak pomocí aplikace na současné výzvy, jednak pomocí dotazníkového šetření mezi vysokoškolskými studenty. Hlavním záměrem bylo teoretické zarámování a výklad různých Proudhonových koncepcí, výzkum byl až sekundární složkou bakalářské práce, což odpovídá menšímu rozsahu praktické části.

První kapitola práce přinesla představení osoby Pierra-Josepha Proudhona a jeho zakotvení v ideologiích anarchismu a socialismu. Prozkoumání historického kontextu a inspiračních zdrojů odhalilo, jak zásadní vliv měly francouzská revoluce a politické turbulence 19. století na formování jeho teoretických konceptů. Záměrem bylo poskytnout dobový a ideologický kontext, který usnadní pochopení Proudhonových myšlenek. Je ale nutné podotknout, že teoretický výklad ideologií anarchismu a socialismu mohl být méně rozsáhlý ve prospěch následujících kapitol.

Druhá kapitola se soustředila na rozbor nejvýznamnějších Proudhonových myšlenek. Zaměřila se na dialektiku balancování protikladů, pohled na vlastnictví, ekonomický mutualismus, Proudhonův anarchismus, federalismus a v neposlední řadě jeho kritizovaný postoj k ženám. Na základě ilustrativních přímých citací se čtenář seznámil s typickým stylem Proudhonových textů, v nichž je často používán velmi ostrý, kritický jazyk.

Ve třetí kapitole bylo nastíněno rozporuplné přijetí Proudhonova díla, které ho provází od 19. století až dodnes. Podrobněji byl přiblížen konflikt s Karlem Marxem, jenž je možnou příčinou toho, proč Proudhon nebyl do češtiny překládán už dříve. Za socialistického Československa byli totiž autoři vymezující se proti nastolené ideologii marxismu zakázáni.

Čtvrtá kapitola měla za cíl ukázat, že Proudhonovy myšlenky lze bez větších obtíží aplikovat na situace dnešního světa, a tedy dokázat, že jsou tyto ideje stále relevantní.

Příkladů by se dalo jistě najít více, záměrem bylo ale především použít ve druhé kapitole podrobněji představené myšlenky. Srovnání se současnou realitou může též dnešnímu čtenáři pomoci pochopit Proudhonovy originální teorie.

Pátá kapitola byla věnována výzkumu relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona. Výsledky výzkumu potvrdily charakteristickou rozporuplnost Proudhona jako autora i rozporuplným přijetím jeho myšlenek mezi současnou mladou generací. Názory na relevantnost těchto myšlenek byly rovněž různorodé. Zvolená výzkumná metoda měla četné nedostatky, které snížily vypovídací hodnotu získaných dat. Kdyby se v budoucnu tvořil podobný výzkum, určitě by bylo třeba ho detailněji vykonstruovat a zvolit lepší metodu výběru vzorku. Na základě výsledků výzkumu lze ale říci, že Pierre-Joseph Proudhon je autorem, který má stále co říci současné mladé generaci, zvláště co se týče myšlenky spravedlnosti ve společnosti.

Závěrem je možné konstatovat, že bakalářská práce splnila svůj primární cíl, a to přiblížení zásadních myšlenek Pierra-Josepha Proudhona. Kontextu dobovému i ideologickému věnovala rovněž podstatnou část. Sami čtenáři pak budou moci zhodnotit, zda práce splnila i cíl srozumitelného vysvětlení idejí, zvláště pak ti, kdo Proudhonovo dílo zatím neznají. Doufám, že práce čtenáře přesvědčila o tom, že Proudhon je stále autorem, který má co nabídnout, a možná si i sami najdou cestu k jeho textům. Pevně věřím, že má smysl usilovat o popularizaci jeho díla a české překlady, aby se stal v našem prostředí známějším a čtenějším. Letošní plánované vydání anarchistické čítanky *Proměny anarchismu* rovněž může rozpoutat zajímavou debatu nejen v akademickém prostředí, ale i mezi širší veřejností.

Bibliografie

ANGAUT, Jean-Christophe. *Conflit, anarchie et démocratie : en repartant de Proudhon.* . 2015, roč. 2015, č. 13. DOI: <https://doi.org/10.4000/asterion.2603>

ANSART, Pierre. *Naissance de l'anarchisme : esquisse d'une explication sociologique du proudhonisme.* 1. vyd. Paris: Presses universitaires de France, 1970. ISBN 978-2-7059-0130-1.

ČECHÁK, Vladimír a Jakub LÍNEK. anarchismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 11. 12. 2017 [cit. 30.05.2024]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anarchismus>

DAGGER, Richard a Terence BALL. Socialism. In: *Britannica Money* [online]. 26. 6. 2024 [cit. 13.07.2024]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/money/socialism>

D'AMATO, David S. *Man of Paradox: Pierre-Joseph Proudhon* [online]. 2014 [cit. 16.06.2024]. Dostupné z: <https://www.libertarianism.org/columns/man-paradox-pierre-joseph-proudhon>

EUROSTAT. Gender pay gap statistics. In: *Eurostat Statistics Explained* [online] [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie.* 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.

CHRISTENSEN, Martin-Brehm et al. *Survival of the richest. How we must tax the super-rich now to fight inequality* [online]. Oxfam, 2023 [cit. 03.07.2024]. Dostupné z: <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/Survival%20of%20the%20Richest%20Full%20Report%20-English.pdf>

KELLER, Jan. Socialismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 21. 9. 2020 [cit. 17.06.2024]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Socialismus>

KINNA, Ruth. *Anarchism: a beginner's guide* [online]. Oxford: Oneworld Publications, [cit. 14.07.2024]. ISBN 978-1-85168-370-3. Dostupné z: <https://files.libcom.org/files/Anarchism%20-%20A%20Beginners%20Guide%20-%20Kinna,%20Ruth.pdf>

MAGINCOVÁ, Dagmar et al. *Proměny anarchismu (1793-1939).* nevydáno. vyd. Praha: Academia, 2024.

MARSHALL, Peter H. *Demanding the Impossible: A history of Anarchism* [online]. 1993 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://theanarchistlibrary.org/library/peter-h-marshall-demanding-the-impossible#toc70>

MÜLBERGER, Arthur. *P.J. Proudhon: Leben und Werke.* 1. vyd. Freiburg: Verlag der Mackay-Gesellschaft, 1979. ISBN 978-3-922226-19-2.

PELIKÁN, Čestmír. Dialektika bez syntézy. Myšlení Pierra-Josepha Proudhona. *Filosofický časopis*. 2022, roč. 70, č. 2, s. 303–318. ISSN 0015-1831. DOI: 10.46854/fc.2022.2r.303

PROUDHON, Pierre-Joseph. *Co je to vlastnictví? aneb Hledání principů práva a vlády*. 1. vyd. Praha: Academia, 2022. ISBN 978-80-200-3341-3.

PROUDHON, Pierre-Joseph. *De la justice dans la Révolution et dans l'Église: Nouveaux principes de philosophie pratique* [online]. 1. vyd. Paris: Garnier frères, 1858 [cit. 15.06.2024]. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/De_la_justice_dans_la_R%C3%A9volution_et_dans_l%E2%80%99C3%89glise

PROUDHON, Pierre-Joseph. *Idée générale de la révolution au XIXe siècle, choix d'études sur la pratique révolutionnaire et industrielle* [online]. 1. vyd. Paris: Garnier frères, 1851 [cit. 18.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6115074k>

PROUDHON, Pierre-Joseph. *La guerre et la paix : recherches sur le principe et la constitution du droit des gens* [online]. 1. vyd. Paris: Michel-Lévy frères, 1861 [cit. 20.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65348467>

PROUDHON, Pierre-Joseph. *La Pornocratie, ou les Femmes dans les temps modernes* [online]. Paris: A. Lacroix, 1875 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: https://fr.wikisource.org/wiki/La_Pornocratie,_ou_les_Femmes_dans_les_temps_modernes/4

PROUDHON, Pierre-Joseph. *Philosophie du progrès* [online]. 1. vyd. Bruxelles: A. Lebègue, 1853 [cit. 18.06.2024]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1513111q.image>

PROUDHON, Pierre-Joseph. *Théorie de la propriété* [online]. Chicoutimi, 2002. Dostupné z: <https://cras31.info/IMG/pdf/pierre-josephproudhon-thoriedelaprop.pdf>

PROUDHON, Pierre-Joseph a Tremblay JEAN-MARIE. *Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère. (Extraits)* [online]. 1. vyd. Chicoutimi: Université du Québec à Chicoutimi, 2002 [cit. 24.06.2024]. Dostupné z: http://classiques.uqac.ca/classiques/Proudhon/systeme_contr_eco/systeme_contr_eco.pdf

RICARDO, David. *On The Principles of Political Economy and Taxation* [online]. 1817 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/ricardo/tax/ch01.htm>

ROBINSON, John A. a J. Robert SUBRICK. Adam Smith and The Labor Theory of Value. In: *Adam Smith Works* [online]. 26. 4. 2024 [cit. 14.07.2024]. Dostupné z: <https://www.adamsmithworks.org/documents/robinson-subrick-smith-labor-theory-of-value>

ROCKER, Rudolf. Marx and Anarchism. [online]. 1925 [cit. 02.06.2024]. Dostupné z: <https://theanarchistlibrary.org/library/rudolf-rocker-marx-and-anarchism>

THE EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA, Britannica. Wiliam Godwin. In: *Britannica* [online]. 3. 4. 2024 [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/William-Godwin>

THOREAU, Henry David. *Civil Disobedience* [online]. 1849 [cit. 13.07.2024]. Dostupné z: <https://blogs.law.columbia.edu/uprising1313/files/2017/10/Civil-Disobedience-by-Henry-David-Thoreau.pdf>

TOMEK, Václav a Ondřej SLAČÁLEK. *Anarchismus: svoboda proti moci*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-781-2.

WARD, Colin. *Anarchism: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2004 [cit. 14.07.2024]. ISBN 0-19-280477-4. Dostupné z: <https://www.hservers.org/pdfjs/web/viewer.html?file=/kobo/Very%20Short%20Introductions/Anarchism%20-%20A%20Very%20Short%20Introduction.pdf>

WOODCOCK, George. *Pierre-Joseph Proudhon: a biography*. 3. vyd. Montreal: Black Rose Books, 1987. ISBN 0-921689-09-8.

ZENKER, Ernst Viktor. *Anarchism: A Criticism and History of The Anarchist Theory* [online]. New York: The Knickerbocker Press, 1897 [cit. 24.06.2024]. ISBN 978-0-341-90191-4. Dostupné z: https://books.google.sn/books?id=ZZwpAAAAyAAJ&pg=PA32&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false

Equal pay for work of equal value. In: *United Nations* [online] [cit. 12.07.2024]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/observances/equal-pay-day#:~:text=Across%20all%20regions%2C%20women%20are,around%2020%20per%20cent%20globally.>

Příloha – dotazník

Relevance myšlenek Pierra-Josepha Proudhona

Dobrý den,

jmenuji se Eliška Kulhánková a v rámci své bakalářské práce zkoumám relevanci a vnímání myšlenek Pierra-Josepha Proudhona mezi vysokoškolskými studenty.

Tímto bych Vás ráda poprosila o vyplnění krátkého dotazníku, který slouží jako podklad pro praktickou část bakalářské práce.

Dotazník je zcela anonymní, obsahuje pouze uzavřené otázky a jeho vyplnění Vám zabere asi 5 minut času.

Pokud budete mít jakékoli dotazy, neváhejte mne kontaktovat na e-mailu eliska.kulhankova@uhk.cz

1 Jaké je vaše pohlaví?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- žena   muž
 Jiná (prosím uveďte)

2 Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- základní škola   vyučen/a   střední škola zakončená maturitní zkouškou   vyšší odborné   vysokoškolské - bakalářské
 vysokoškolské - magisterské a vyšší
 Jiná (prosím uveďte)

3 Do jaké věkové kategorie spadáte?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 15-18   19-22   23-26   >26

4 Jsem?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- student SŠ   student VŠ   zaměstnanec   podnikatel
 Jiná (prosím uveďte)

5 Znáte filozofa Pierra-Josepha Proudhona?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano, znám jeho myšlenky   ano, to jméno jsem už slyšel/a   neznám

6 Souhlasíte s výrokem: "Vlastnictví je krádež!"?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím výroku

7 Myslíte si, že vývoj světa funguje na neustálém vzájemném vyvažování protikladů? (autorita x svoboda; individualismus x kolektivismus; pořádek x revoluce)

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím otázce

8 Myslíte si, že spravedlnost je nejdůležitější hodnotou společnosti?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím otázce

9 Souhlasíte s tezí, že vlastnictví není přirozeným právem člověka?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím otázce

10 Souhlasíte s výrokem: "Anarchie je řád."?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím výroku

11 Myslíte si, že soukromé vlastnictví ve svém důsledku dává reálnou ekonomickou moc občanům, a tím omezuje moc a vliv státu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano   spíše ano   spíše ne   ne   nerozumím otázce

12 Myslíte si, že rovnost je nejdůležitější hodnotou společnosti?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

13 Myslíte si, že touha po vlastnictví majetku jednotlivců probíhá na úkor jejich okolí? (např. snažím se mít co nejvíce a toužím po tom i v případě, že seberu část majetku svým sousedům)

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

14 Myslíte si, že lidem by bylo lépe ve společnosti bez státu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

15 Myslíte si, že mutualismus je dobrým ekonomickým záměrem?

Nápověda k otázce: *Mutualismus = princip vzájemnosti; politicko-ekonomický systém založený na pracovní teorii hodnoty, jehož základním tvrzením je, že při prodeji práce nebo jejího výsledku má pracující obdržet zboží nebo služby ztělesňující „množství práce potřebné k výrobě zboží přesně totožného a rovného užítku.“ Pokud obdrží méně, jedná se podle mutualistů o vykořisťování či krádež; za nesprávné považují také to, když jedinec získává příjem z půjček, investic a pronájmů, protože podle jejich názoru takový jedinec nepracuje. Mají za to, že kdyby se stát přestal vměšovat do ekonomiky takového typu příjmů by ustaly. Opravdu svobodný trh by pak vedl k tomu, že každý jedinec by měl příjem úměrný množství práce, kterou koná.*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

16 Souhlasíte s tím, že federativní uspořádání společnosti je dobré?

Nápověda k otázce: *Federalismus = politická a organizační teorie, která se zaměřuje na decentralizaci moci a autonomii samostatných jednotek, které tvoří větší politický celek.*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

17 Myslíte si, že muži jsou nadřazeni ženám?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano spíše ano spíše ne ne nerozumím otázce

18 Myslíte si, že jsou následující koncepce relevantní pro dnešní svět (ano), či nikoli (ne)?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď v každém řádku; Relevantní = můžeme se z těchto koncepcí poučit/vzít si inspiraci do praxe/aplikovat je v reálném světě/stojí za to je zkoumat a studovat*

	ano	spíše ano	spíše ne	ne	nevím
vlastnictví je krádež	☐	☐	☐	☐	☐
ve světě neustále probíhá vzájemné vyvažování protikladných tendencí (např. jednou se daří spíše svobodě, jindy zase autoritě)	☐	☐	☐	☐	☐
spravedlnost je nejdůležitější hodnotou společnosti	☐	☐	☐	☐	☐
vlastnictví není přirozeným právem člověka	☐	☐	☐	☐	☐
anarchie je řád	☐	☐	☐	☐	☐
soukromé vlastnictví může omezit moc státu	☐	☐	☐	☐	☐
rovnost je nejdůležitější hodnotou společnosti	☐	☐	☐	☐	☐
lidé se snaží vlastnit co nejvíce i na úkor ostatních	☐	☐	☐	☐	☐
společnost je lepší bez státu	☐	☐	☐	☐	☐
mutualismus = ekonomický princip vzájemnosti	☐	☐	☐	☐	☐
federalismus	☐	☐	☐	☐	☐
muži jsou nadřazeni ženám	☐	☐	☐	☐	☐

19 Řekli byste, že souzníte s myšlenkami anarchismu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

ano spíše ano spíše ne ne nerozumím pojmu

20 Řekli byste, že souzníte s myšlenkami socialismu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

ano spíše ano spíše ne ne nerozumím pojmu